

LISA 6 sotsiaalsained

INIMESEÕPETUSE AINEKAVA

Inimeseõpetuse nädalatundide jaotumine I kooliastmes:

Inimeseõpetust õpetatakse 2. klassist.

- 2. klass - 1 tund nädalas. Teema „Inimene“.
- 3. klass - 1 tund nädalas. Teema „Meie“.

Õppeaine kirjeldus

Inimeseõpetuses käsitletakse inimest ja tema sotsiaalset keskkonda tervikuna, integreerides õppesisu kõigis kooliastmetes: esimeses kooliastmes 2. ja 3. klassis.

Inimeseõpetuses käsitletakse eakohaselt õpilaste isiksuse kujunemisele ja sotsialiseerumisele kaasa aitavaid teadmisi, oskusi ja hoiakuid. Õpitavat käsitletakse võimalikult igapäevaeluga seonduvalt, kusjuures õppes on olulisel kohal aktiivõpimeetodid.

Õpetus on inimeseõpetuses isiksusekeskne, rõhk on väärtuskasvatusel - teadmiste ja oskuste õpetamise kõrval on suure kaaluga õpilaste hoiakute, suhtumiste, hinnangute ja väärtuste kujundamine. Õpetuses liigutakse tervikliku mina poole ning situatiivselt vahetu ümbruse tajumiselt ühiskonna sotsiaalsele tunnetusele. Väärtustatakse tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi, positiivse minapildi kujunemist ning üldinimlikke väärtusi. Inimeseõpetuse ainesisu toetab turvalise koolikeskkonna saavutamist ning eetiliste, vastutustundlike ja aktiivsete kodanikuühiskonna liikmete kujunemist.

Väärtuskasvatus ja hoiakute kujundamine toimub vaimses õpikeskkonnas üksteist mõistvas õhkkonnas ning on suunatud õpilaste positiivse mõtlemise arendamisele oma arengu- ja toimetulekuvõimaluste üle. Soodne sotsiaalne õpikeskkond toetub eelkõige õpilaste isikupära ja isiklike seisukohtade austamisele, võimaluste tagamisele vabaks arvamuseavalduseks, initsiatiiviks, osalemiseks ja tegutsemiseks nii üksi kui ka koos teistega.

Inimeseõpetus on kontsentriiline õppeaine, mille võtmeteemasid käsitletakse igal kooliastmel, arvestades arengulist käsitlust seoses:

1. sotsialiseerumine – protsess, mille abil õpivad inimesed looma ja säilitama suhteid teistega, saades selle läbi aktsepteeritud ühiskonnaliikmeteks, kes reguleerivad oma käitumist ühiskonnas kehtivate reeglite, normide, tavade, standardite jne järgi;
2. individualiseerimine – protsess, mille käigus õpitakse ennast tundma kui ainuomast, unikaalset ja teistest erinevat inimest.

Esimeses kooliastmes on inimeseõpetuses rõhk õpilase enesekohasel pädevusel ning enese suhestamisel lähiümbrusega, integreerides ühiskonnaõpetuse temaatikat.

Inimeseõpetuses õpitakse teatud teemasid ülevaate korras ja teatud teemasid käsitletakse sügavuti.

Teemasid võib käsitleda nii üksteisele järgnevatena kui ka integreerituna, et saavutada oskuste-, teadmiste- ja väärtustepõhised õpitulemused. Rõhk on eelkõige olevikul ja ka tulevikul, vähem pööratakse tähelepanu minevikule.

Läbivad teemad

Teemade käsitlemise erisuseks inimeseõpetuse ainetes on printsiip, et liigutakse lähemalt kaugemale. Tähtsaimaks sisulähtekohaks on õpilase arengu terviklik käsitlus, st pööratakse tähelepanu inimese arengu kõigile arenguvaldkondadele: füüsilisele, vaimsele, sotsiaalsele, emotsionaalsele ja moraalsele.

Läbiva teema „Elukestev õpe ja karjääri planeerimine“ käsitlemisega aidatakse õpilasel kujuneda isiksuseks, kes on valmis õppima kogu elu, täitma erinevaid rolle muutuvast õpi-, elu- ja töökeskkonnas ning kujundama oma elukäiku teadlike otsuste kaudu, et teha mõistlikke kutsevalikuid.

Läbiva teemaga „Keskkond ja jätkusuutlik areng“ toetatakse õpilase kujunemist sotsiaalselt aktiivseks, vastutustundlikuks ja keskkonnateadlikuks inimeseks, kes püüab leida lahendusi keskkonna- ja inimarengu küsimustele, pidades silmas nende jätkusuutlikkust.

Läbiva teema „Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus“ käsitlemisega toetatakse õpilase kujunemist aktiivseks ning vastutustundlikuks kogukonna- ja ühiskonnaliikmeks, kes mõistab ühiskonna toimimise põhimõtteid ja mehhanisme ning kodanikualgatuse tähendust, on ühiskonda lõimitud, toetub oma tegevuses riigi kultuuritraditsioonidele ja arengusuundadele ning osaleb poliitiliste ja majandusotsuste tegemises.

Läbiva teema „Kultuuriline identiteet“ käsitlemisega toetatakse õpilase kujunemist kultuuriteadlikuks inimeseks, kes mõistab kultuuri osa inimeste mõtte- ja käitumislaidi kujundajana ja kultuuride muutumist ajaloo vältel ning kellel on ettekujutus kultuuride mitmekesisusest ja kultuuriga määratud elupraktika eripärast nii ühiskonna ja terviku tasandil (rahvuskultuur) kui ka ühiskonna sees (regionaalne, professionaalne, klassi-, noorte- jms kultuur; subkultuur ja vastukultuur) ning kes väärtustab omakultuuri ja kultuurilist mitmekesisust, on kultuuriliselt salliv ning koostööaldis.

Läbiva teema „Teabekeskond“ käsitlemisega toetatakse õpilase kujunemist infoteadlikuks inimeseks, kes tajub ja teadvustab ümbritsevat infokeskkonda ning suudab seda kriitiliselt analüüsida ja selles toimida olenevalt oma eesmärkidest ning ühiskonnas omaks võetud kommunikatsioonieetikast.

Läbiva teemaga „Tehnoloogia ja innovatsioon“ toetatakse õpilase kujunemist uuendusaltiks ja tänapäevaseid tehnoloogiaid eesmärgipäraselt kasutada oskavaks inimeseks, kes tuleb toime kiiresti muutuvast tehnoloogilises elu-, õpi- ja töökeskkonnas.

Läbiva teema „Tervis ja ohutus“ käsitlemisega toetatakse õpilase kasvamist vaimselt, emotsionaalselt ja füüsiliselt terveks ühiskonnaliikmeks, kes on võimeline käituma turvaliselt ning kujundama tervet keskkonda.

Läbiva teemaga „Väärtused ja kõlblus“ taotletakse õpilase kujunemist kõlbliselt arenenud inimeseks, kes tunneb nüüdisajal rahvusvaheliselt üldtunnustatud väärtusi ja kõlbluspõhimõtteid, järgib neid koolis ja väljaspool kooli, ei jää ükskõikseks, kui neid eiratakse, ning sekkub vajaduse korral oma võimaluste piires.

Õppe- ja kasvatusesmärgid

Inimeseõpetuses keskendutakse eelkõige enesekohasele ja sotsiaalsele pädevusele, mis on tõhusaks riskikäitumise ennetamise/sekkumisprogrammide koostisosana. Sellega taotletakse, et õpilane tunneb ja väärtustab isiksuse arenemisele ning sotsialiseerumisele kaasa aitavate teadmiste, oskuste ja hoiakute kujunemist järgmistes valdkondades:

1. enesekohased ja sotsiaalsed oskused;
2. füüsiline, vaimne, emotsionaalne ja sotsiaalne areng;
3. tervis ja tervislik eluviis;
4. turvalisus ja riskikäitumise ennetamine;
5. üldinimlikud väärtused: ausus, hoolivus, vastutustunne ja õiglus.

Läbivad teemad

2. klass

I. Inimene

1. Mina

Mina. Minu erinevused teistest inimestest ja sarnasused nendega. Iga inimese väärtus.

Viisakas käitumine.

2. 2. Mina ja tervis

Tervis. Terve ja haige inimene. Tervise eest hoolitsemine. Ravimid.

Tervislik eluviis: mitmekesine toit, piisav uni ja puhkus ning liikumine ja sport. Abi saamise võimalused. Esmaabi.

3. 3. Mina ja minu pere

Kodu. Koduarmastus. Perekond. Erinevad pered. Vanavanemad ja teised sugulased. Pereliikmete tegevus ja rollid. Vanemate ja teiste inimeste töö. Kodused tööd. Abivalmidus, kohuse- ja vastutustunne. Kodu traditsioonid.

Koduümbus. Naabrid ja naabruskond. Võõras ümbus ja võõraga kaasaminek. Ohud kodus ja koduümbuses.

4. 4. Mina: aeg ja asjad

Aeg. Aja planeerimine. Oma tegevuse kavandamine. Täpsus, lubadused, vastutus.

Minu oma, tema oma, meie oma. Asja väärtus ja hind. Asjade väärtus teiste väärtuste seas.

5. 5. Mina ja kodumaa

Eesti – minu kodumaa. Kodukoht. Eesti rikkus.

Rahvakalendri tähtpäevad.

Õpitulemused

2. klassi lõpetaja:

1. oskab kirjeldada oma välimust, huve ja tegevusi, mida talle meeldib teha;
2. teab, mille poolest sarnanevad ja eristuvad erinevad sugupooled;
3. nimetab, mille poolest ta sarnaneb teistega ja erineb teistest;
4. väärtustab iseennast ja teisi;
5. mõistab viisaka käitumise vajalikkust;
6. oskab kirjeldada, kuidas oma tervise eest hoolitseda;
7. kirjeldab tervet ja haiget inimest;
8. teab, kas haigused on nakkuslikud või mitte;
9. teab, et ravimeid võetakse siis, kui ollakse haige, ning et ravimid võivad olla inimese tervisele ohtlikud;
10. mõistab ja kirjeldab tervise hoidmise viise: mitmekesine toit, uni ja puhkus ning liikumine ja sport;
11. demonstreerib õpituatsioonis lihtsamaid esmaabivõtteid ja abi saamise võimalusi (nt haav, kukkumine, mesilase nõelamine, ninaverejooks, praht silmas, puugihammustus, põletus ja rästikuhammustus);
12. teab hädaabi telefoninumbrit ja oskab kutsuda abi;
13. kirjeldab, mille poolest perekonnad erinevad ja sarnanevad;
14. väärtustab üksteise abistamist ja arvestamist peres;
15. teab oma kohustusi peres;
16. selgitab lähemaid sugulussuhteid;
17. kirjeldab pereliikmete erinevaid rolle kodus;
18. teab inimeste erinevaid töid ja töökohti;
19. kirjeldab ja eristab võimalusi, kuidas abistada pereliikmeid kodustes töödes;
20. jutustab oma pere traditsioonidest;
21. oskab tänaval käituda ning ületada sõiduteed ohutult;
22. kirjeldab ohtlikke kohti ja olukordi kooliteel ja koduümbruses ning valib ohutu tee sihtpunkti;
23. väärtustab toetavaid peresuhteid ja kodu;
24. eristab, mis on aja kulg ja seis;
25. oskab koostada oma päevakava, väärtustades aktiivset vaba aja veetmist;
26. väärtustab oma tegevusi, mis on positiivsete tunnete tekkimise allikaks;
27. selgitab asjade väärtust;
28. oskab eristada oma ja võõrast asja ning mõistab, et võõrast asja ei tohi loata võtta;
29. väärtustab ausust asjade jagamisel;
30. tunneb ära Eesti Vabariigi lipu ja vapi;
31. oskab nimetada Eesti Vabariigi pealinna, sünnipäeva ja presidenti;
32. leiab Euroopa kaardilt Eesti ning Eesti kaardilt kodukoha;
33. tunneb kodukoha sümbolikat;
34. nimetab oma kodukoha tuntud inimesi ja paiku ning väärtustab kodukohta;
35. kirjeldab mardi- ja kadripäeva, jõulude ning lihavõttepühade rahvakombeid;
36. väärtustab Eestit, oma kodumaad.

3. klass

II. Meie

1. Mina

Mina. Igaühe individuaalsus ja väärtuslikkus. Mina ja endasse suhtumine.

Lapse õigused ja kohustused.

2. Mina ja tervis

Vaimne ja füüsiline tervis. Tervislik eluviis. Ohud tervisele ja toimetulek ohuolukorras.

3. Mina ja meie

Minu ja teiste vajadused. Sõbrad ja sõpruse hoidmine. Sallivus. Üksteise eest hoolitsemine ja teiste abistamine.

Ausus ja õiglus. Leppimine. Vabandamine. Oma muredest rääkimine ja tunnete väljendamine.

Oskus panna end teise inimese olukorda. Keeldumine kahjulikust tegevusest.

Minu hea ja halb käitumine. Südametunnistus. Käitumisreeglid. Minu käitumise mõju ja tagajärjed.

Liiklusreeglid. Mäng ja töö. Õppimine. Kohustetunne ja vastutus. Meeskonnatöö. Tööjaotus.

4. Mina: teave ja asjad

Teave ja teabeallikad ning nende kasutamine. Reklaami mõju. Turvaline käitumine meediakeskkonnas.

Raha. Raha teenimine, kulutamine ja laenamine. Vastutus. Oma kulutuste planeerimine.

5. Mina ja kodumaa

Küla, vald, linn, maakond. Eesti teiste riikide seas. Naaberriigid.

Eesti Vabariigi ja kodukoha sümbolid. Erinevate rahvaste tavad ja kombed. Sallivus.

Õpitulemused

I kooliastme õpitulemused kajastavad õpilase head saavutust.

3. klassi lõpetaja:

1. väärtustab ennast ja teisi ning teab, et inimesed, nende arvamused, hinnangud ja väärtused on erinevad;
2. oskab suhelda ja käituda teisi arvestades ja tehes koostööd, ning sõnastab oma tundeid ja teab, et nende väljendamiseks on erinevaid viise;
3. väärtustab hoolivust, ausust, õiglust ja vastutustunnet;

4. teab põhilisi käitumisreegleid, arvestab neid ning kirjeldab, mis on õiglane ja ebaõiglane käitumine;
5. väärtustab sõprust ja toetavaid peresuhteid armastuse ning vastastikuse toetuse allikana;
6. teab, milline on tervislik eluviis ning kuidas hoida füüsilist ja vaimset tervist, ning väärtustab neid;
7. mõistab oma õigust keelduda ennastkahjustavast tegevusest ning teab, kuidas ohuolukorras abi kutsuda;
8. kirjeldab, mis on lapse õigused ja kohustused, mõistab vastutust oma tegude eest ning planeerib oma aega ja igapäevaseid tegevusi;
9. teab, mis on perekond, kodu, kodukoht ja kodumaa, ning väärtustab neid;
10. teab Eesti riigi sümboleid ja lähemaid naaberriike.

Lõiming teiste valdkonnapädevuste ja ainevaldkondadega

Sotsiaalne on teiste ainevaldkondadega seotud valdkonnapädevuste kujundamise kaudu.

Emakeelepädevus – suutlikkus väljendada ennast selgelt ja asjakohaselt nii suuliselt kui ka kirjalikult; lugeda ja mõista erinevaid tekste; kasutada kohaseid keelevahendeid ja sobivat stiili ning ainealast sõnavara ja väljendusrikast keelt ning järgida õigekeelsusnõudeid. Lisaks tähtsustuvad teksti kriitilise analüüsi oskus, meediakirjaoskus, info hankimine ja selle kriitiline hindamine, tööde vormistamine ning autoriõiguse kaitse.

Võõrkeeltepädevus – teadmised erinevatest kultuuridest ja traditsioonidest, oma ja teiste kultuuride erinevuste mõistmine ning lugupidamine teiste keelte ja kultuuride vastu mitmekultuurilises ühiskonnas; võõrkeeleoskus.

Matemaatikapädevus – ajaarvamine; ressursside planeerimine (aeg, raha); matemaatiline kirjaoskus, arvandmete esitlemine ja tõlgendamine (graafikud, tabelid, diagrammid); oskus probleeme püstitada, sobivaid lahendusstrateegiaid leida ja neid rakendada, lahendusideid analüüsida ning tulemuse tõesust kontrollida; oskus loogiliselt arutleda, põhjendada ja tõestada ning väärtustada matemaatilist käsitlust, mõista selle sotsiaalset, kultuurilist ja personaalset tähendust.

Loodusteaduslik pädevus – looduskeskkonna ja geograafilise asendi mõju inimühiskonna arengule, inimese areng ja rahvastikuprotsessid; majanduse ressursid; ühiskonna jätkusuutlikkus, säästlik tarbimine, üleilmastumine, globaalprobleemide, sh keskkonnaprobleemide märkamine ja mõistmine ning jätkusuutliku ja vastutustundliku eluviisi väärtustamine.

Tehnoloogiline pädevus – ametid ja elukutsed erinevates ühiskondades, tehnika ja tootmise arengu seos muutustega ühiskonnas; tööturg, kutsesuunitlus ja karjääri planeerimine; oskus hinnata tehnoloogia rakendamisega kaasnevaid võimalusi ja ohte; rakendada nüüdisaegseid tehnoloogiaid tõhusalt ning eetiliselt oma õpi-, töö- ja suhtluskeskkonna kujundamisel; kasutada tehnilisi vahendeid eesmärgipäraselt ja säästlikult, järgides ohutuse ning intellektuaalomandi kaitse nõudeid.

Kultuuriline pädevus – Eesti, Euroopa ja maailma erinevate rahvaste kultuuriteemade käsitlemine, iluhinnangute muutumine ajas; esteetiline areng ja eneseteostus, rahvakultuur ning loominguline eneseväljendusoskus.

Tervise- ja kehakultuuripädevus – suutlikkus mõista ja väärtustada kehalise aktiivsuse tähtsust tervisliku eluviisi osana eri ajastuil; arendada sallivat suhtumist kaaslastesse ning koostööpõhimõtteid tervislikku eluviisi järgides.

Inimeseõpetus lõimib õppesisu kõigis kooliastmetes, toetades õpilase toimetulekut eakaaslaste hulgas, peres, kogukonnas ja ühiskonnas ning aitab õpilasel kujuneda sotsiaalselt küpseks ja teovõimeliseks isiksuseks. Inimeseõpetuse üldeesmärk on aidata kaasa õpilase sotsiaalses elus vajalike toimetulekuoskuste arengule, mille elluviimiseks kujundatakse õpilases terviklikku isiksust, sotsiaalset kompetentsust, terviseteadlikkust ja üldinimlikke väärtusi, nagu ausus, hoolivus, vastutustunne ning õiglus.

Hindamine

Inimeseõpetuses lähtutakse õpitulemusi hinnates põhikooli riikliku õppekava üldosa ning teiste hindamist reguleerivate õigusaktide käsitlusest. Hindamine inimeseõpetuses tähendab konkreetsete õpitulemuste saavutatuse ja õppija arengu toetamist, kusjuures põhirõhk on õpilase arengu toetamisel. Hinnatakse õpilase teadmisi ja oskusi suuliste vastuste (esituste), kirjalike ja/või praktiliste tööde ning praktiliste tegevuste alusel, arvestades õpilase teadmiste ja oskuste vastavust ainekava taotletavate õpitulemustele. Kirjalikke ülesandeid hinnates arvestatakse eelkõige töö sisu, kuid parandatakse ka õigekirjavead, mida hindamisel ei arvestata. Õpitulemuste hindamisel kasutatakse sõnalisi hinnanguid ja numbrilisi hindeid. Õpilane peab teadma, mida ja millal hinnatakse ning milliseid hindamisvahendeid kasutatakse ja millised on hindamise kriteeriumid.

Hindamise põhiülesanne on toetada õpilase arengut, et kujuneks positiivne minapilt ja adekvaatne enesehinnang, kusjuures oluline on õpilase enda roll hindamisel, pakkudes võimalusi enesehindamiseks.

Inimeseõpetuses hinnatakse õpilaste teadmisi ja oskusi, kuid ei hinnata hoiakuid ega väärtusi.

Hoiakute ja väärtuste kohta antakse õpilasele tagasisidet.

Projektid, praktikumid/praktilised tööd

Inimeseõpetuse ainete õpetamisel kasutatakse aktiivõppemeetodeid: ühisvaatlus, vestlus, rühmatöö, intervjuu, rollimängud, õppekäigud, õppekursioonid, praktilised tööd jms.

Õppekirjandus:

- 2. klassi inimeseõpetuse tööraamat Riina Kippak, Ene Kulderknup, Kaja Peetris
- 3. klassi inimeseõpetuse õpik Riina Kippak, Anne Klören, Ene Kulderknup, Kaja Peetris
- 3. klassi inimeseõpetuse töövihik Riina Kippak, Anne Klören, Ene Kulderknup, Kaja Peetris
- Inimeseõpetuse töölehed I kooliastmele, Anne Klören, Kaja Lepik
- 1.-4. klassi inimese- ja ühiskonnaõpetuse seinapiltide komplekt. Autorite kollektiiv
- <http://vaartuskasvatusalgkoolis.weebly.com/>

INIMESEÕPETUSE AINEKAVA II KOOLIASTE

Inimeseõpetuse nädalatundide jaotumine II kooliastmes

- 5. klass 1 tund
- 6. klass 1 tund

Õppeaine kirjeldus II kooliastmes

Eesmärgiks on õpilase sotsiaalne areng:

1. sotsialiseerumine – protsess, mille abil õpivad inimesed looma ja säilitama suhteid teistega, saades selle läbi aktsepteeritud ühiskonnaliikmeteks, kes reguleerivad oma käitumist ühiskonnas kehtivate reeglite, normide, tavade, standardite jne järgi;
2. individualiseerimine – protsess, mille käigus õpitakse ennast tundma kui ainuomast, unikaalset ja teistest erinevat inimest.

Inimeseõpetus toetab õpilase toimetulekut eakaaslaste hulgas, peres, kogukonnas ja ühiskonnas ning aitab õpilasel kujuneda sotsiaalselt küpseks ja teovõimeliseks isiksuseks. Inimeseõpetuse üldeesmärk on aidata kaasa õpilase sotsiaalses elus vajalike toimetulekuoskuste arengule, mille elluviimiseks kujundatakse õpilases terviklikku isiksust, sotsiaalset kompetentsust, terviseteadlikkust ja üldinimlikke väärtusi, nagu ausus, hoolivus, vastutustunne ning õiglus.

Uuendatud ainekavas on enam rõhutatud väärtuskasvatust, pööratud tähelepanu õpilastes hoolivuse, aususe, õigluse ja vastutustunde arendamisele.

Läbivad teemad ja ainetevaheline lõimimine II kooliastmes

Läbiva teema „Elukestev õpe ja karjääri planeerimine” käsitlemisega aidatakse õpilasel kujuneda isiksuseks, kes on valmis õppima kogu elu, täitma erinevaid rolle muutuvast õpi-, elu- ja töökeskkonnas ning kujundama oma elukäiku teadlike otsuste kaudu, et teha mõistlikke kutsevalikuid.

Läbiva teemaga „Keskkond ja jätkusuutlik areng” toetatakse õpilase kujunemist sotsiaalselt aktiivseks, vastutustundlikuks ja keskkonnateadlikuks inimeseks, kes püüab leida lahendusi keskkonna- ja inimarengu küsimustele, pidades silmas nende jätkusuutlikkust.

Läbiva teema „Teabekeskond” käsitlemisega toetatakse õpilase kujunemist infoteadlikuks inimeseks, kes tajub ja teadvustab ümbritsevat infokeskkonda ning suudab seda kriitiliselt analüüsida ja selles toimida olenevalt oma eesmärkidest ning ühiskonnas omaks võetud kommunikatsioonieetikast.

Läbiva teema „Tervis ja ohutus” käsitlemisega toetatakse õpilase kasvamist vaimselt, emotsionaalselt ja füüsiliselt terveks ühiskonnaliikmeks, kes on võimeline käituma turvaliselt ning kujundama tervet keskkonda.

Läbiva teemaga „Väärtused ja kõlblus” taotletakse õpilase kujunemist kõlbliselt arenenud inimeseks, kes tunneb nüüdisajal rahvusvaheliselt üldtunnustatud väärtusi ja kõlbluspõhimõtteid, järgib neid koolis ja väljaspool kooli, ei jää ükskõikseks, kui neid eiratakse, ning sekkub vajaduse korral oma võimaluste piires.

Ainetevaheline lõiming toimub eesti keelega – suutlikkus väljendada ennast selgelt ja asjakohaselt nii suuliselt kui ka kirjalikult; lugeda ja mõista erinevaid tekste; kasutada kohaseid keelevahendeid ja sobivat stiili, kehalise kasvatusena – väärtustada kehalise aktiivsuse tähtsust, tervislikku eluviisi, loodusainetega – inimese areng ja koht looduses, säästlik tarimine, keskkonnaprobleemide märkamise ja mõistmine ning jätkusuutliku ja vastutustundliku eluviisi väärtustamine.

Hindamine

Hindamine inimeseõpetuses tähendab konkreetsete õpitulemuste saavutatuse ja õppija arengu toetamist. Hindamise eesmärk on eelkõige toetada õpilase arengut.

Hindamise põhiline ülesanne on toetada õpilase arengut positiivse minapildi ja adekvaatse enesehinnangu kujundamisega, kusjuures tähtis on õpilase enda roll hindamisel, pakkudes võimalusi enesehindamiseks.

Inimeseõpetuses hinnatakse õpilaste teadmisi ja oskusi, kuid ei hinnata hoiakuid ega väärtusi. Hoiakute ja väärtuste kohta antakse õpilasele tagasisidet.

Õpitulemuste kontrollimise vormid on mitmekesised, sisaldades nii suulisi, kirjalikke kui ka praktilisi ülesandeid.

Hindamisel lähtutakse vastavatest põhikooli riikliku õppekava üldosa sätetest, arvestades õpilaste teadmiste ja oskuste vastavust taotletavatele õpitulemustele.

Suuliste ja kirjalike ülesannete puhul õpilane:

3. selgitab ning kirjeldab mõistete sisu ja omavahelisi seoseid;
4. selgitab oma arvamusi, hinnanguid, seisukohti ja suhtumisi, seostades neid omandatud teadmistega;
5. eristab, rühmitab, võrdleb ja analüüsib olukordi, seisundeid, tegevusi ning tunnuseid lähtuvalt õpitulemustest;
6. demonstreerib faktide, mõistete ning seaduspärasuste tundmist lähtuvalt õpiülesannete sisust.

Praktiliste ülesannete puhul õpilane:

1. rakendab teoreetilisi teadmisi praktiliselt õpituatsioonis;
2. demonstreerib õpitulemustes määratud oskusi õpituatsioonis;
3. kirjeldab õpitulemustes määratud teadmiste ja oskuste rakendamist igapäevaelus.

Õppeaine sisu 5. klassis

1. Tervis

Tervise olemus: füüsiline, vaimne ja sotsiaalne tervis. Tervisenäitajad. Tervist mõjutavad tegurid.

Hea ja halb stress. Keha reaktsioonid stressile. Pingete maandamise võimalused.

2. Tervislik eluviis

Tervisliku eluviisi komponendid. Tervislik toitumine. Tervisliku toitumise põhimõtted. Toitumist mõjutavad tegurid. Kehaline aktiivsus. Kehalise aktiivsuse vormid. Tervistava kehalise aktiivsuse põhimõtted. Päevakava ning töö ja puhkuse vaheldumine. Uni.

3. Murdeiga ja kehalised muutused

Murdeiga inimese elukaares. Kehalised ja emotsionaalsed muutused murdeas. Kehaliste muutuste erinev tempo murdeas. Suhtumine kehasse ja oma keha eest hoolitsemine. Suguline küpsus ja soojätkamine.

4. Turvalisus ja riskikäitumine

Turvaline ning ohutu käitumine koolis, kodus ja õues. Eakaaslaste ning meedia mõju tervise ja ohukäitumise alaseid valikud tehes; iseenda vastustus. Vahendatud suhtlemine. Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused uimastitega seotud situatsioonides. Valikud ja vastutus seoses uimastitega. Tubaka, alkoholi ja teiste levinud uimastite tarbimisega seonduvad riskid tervisele.

5. Haigused ja esmaabi

Levinud laste ja noorte haigused. Nakkus- ja mittenakkushaigused. Haigustest hoidumine. HIV, selle levikuteed ja sellest hoidumise võimalused. AIDS. Esmaabi põhimõtted. Esmaabi erinevates olukordades. Käitumine õnnetusjuhtumi korral.

6. Keskkond ja tervis

Tervislik elukeskkond. Tervislik õpikeskkond.

Õpitulemused 5. klassi lõpus

Õpilane:

1. kirjeldab füüsilist, vaimset ja sotsiaalset tervist ning selgitab tervise olemust,
2. teab enda põhilisi tervisenäitajaid: kehakaalu ja kehapikkust, kehatemperatuuri, pulsisagedust ning enesetunnet;
3. nimetab tervist tugevdavaid ja tervist kahjustavaid tegevusi ning selgitab nende mõju inimese füüsilisele, vaimsele ja sotsiaalsele tervisele;
4. väärtustab tervislikku eluviisi, hindab ja oskab planeerida kehalise aktiivsuse piisavust oma igapäevategevuses;
5. koostab endale tervisliku toidumenüü ja analüüsib seda, lähtudes tervisliku toitumise põhimõtetest; selgitab, kuidas on toitumine seotud tervisega;
6. oskab hinnata oma päevakava, lähtudes tervisliku eluviisi komponentidest;
7. teab kehalise tegevuse mõju oma tervisele ja toob selle kohta näiteid; oskab eristada tervislikke ja mittetervislikke otsuseid igapäevaelus;
8. kirjeldab murdeiga inimese elukaare osana ning murdeas toimuvaid muutusi seoses keha ning tunnetega; aktsepteerib oma kehalisi muutusi ja teab, kuidas oma keha eest hoolitseda;
9. teab suguküpsuse tunnuseid ja esmaste sugutunnuste seost soojätkamisega.
10. väärtustab turvalisust ja ohutut käitumist;
11. kirjeldab olukordi, kus saab ära hoida õnnetusjuhtumeid;
12. teab, et õnnetuse korral ei tohi enda elu ohtu seada, ning kuidas abi kutsuda;
13. kirjeldab tubaka ja alkoholi tarbimise kahjulikku mõju inimese organismile; väärtustab mitmekesist positiivset ja tervislikku elu uimastiteta.
14. oskab kirjeldada, kuidas hoida ära levinumaid nakkus- ja mittenakkushaigusi; selgitab ja toob näiteid, kuidas haigusi ravitakse meditsiiniliste ja rahvameditsiini vahenditega;
15. teab, mis on HIV ja AIDS ning kuidas ennast kaitsta HIViga nakatumise eest;
16. teab, kuidas toimida turvaliselt ohuolukorras ja abi kutsuda, ning demonstreerib õpituatsioonides lihtsamaid esmaabivõtteid (nt kõhuvalu, külmumine, luumurd,

- minestamine, nihestus, peapõrutus, palavik ja päikesepiste);
17. nimetab esmaabivahendeid ja kirjeldab, kuidas neid praktikas kasutada;
  18. väärtustab enda ja teiste inimeste elu.
  19. kirjeldab tervislikku elukeskkonda, lähtudes oma kodukoha loodus- ja tehiskeskkonnast;
  20. eristab tegureid, mis muudavad elukeskkonna turvaliseks ja tervist tugevdavaks või mitteturvaliseks ja tervist kahjustavaks; kirjeldab õpikeskkonna mõju õpilase õpitulemustele.

Projektid ja praktilised tööd 5. klassis

Paktilisteks tegevusteks on esmaabi- haavade sidumine, koduapteegi kontroll, tervisliku toidumenüü koostamine ampser.ee abiga, toidupüramiidi valmistamine.

Õppeaine sisu 6. klassis

1. Mina ja suhtlemine

Kohustuslik: Enesesse uskumine. Enesehinnang. Eneseanalüüs. Enesekontroll. Oma väärtuste selgitamine.

Laiendav ja süvendav: Enesekontrolli võtted; Konfliktid iseendaga. Sisemiste konfliktide lahendamine.

2. Suhtlemine teistega

Kohustuslik: Minu ja teiste vajadused. Vajaduste hierarhia. Suhtlemise komponendid. Verbaalne ja mitteverbaalne suhtlemine. Aktiivne kuulamine. Tunnete väljendamine. Eneseavamine. Eelarvamused. Kehtestav, agressiivne ja alistuv käitumine. „Ei” ütlemine seoses ennast ja teisi kahjustava käitumisega.

Laiendav ja süvendav: Suhtlemine ja viisakus; vabandamine ja süüteo ülestunnistamine

3. Suhted teistega

Kohustuslik: Tõhusad sotsiaalsed oskused: üksteise aitamine, jagamine, koostöö ja hoolitsemine. Sallivus enda ja teiste vastu. Hoolivus. Sõprussuhted. Usaldus suhtes. Empaatia. Vastutus suhetes. Kaaslaste mõju ja surve. Erinevuste ja mitmekesisuse väärtustamine. Isikuseärasused. Soolised erinevused. Erivajadustega inimesed.

Laiendav ja süvendav: Toetus ning abi teistele inimestele ja teistelt inimestelt; eelarvamuste mõju suhetele.

4. Konfliktid

Kohustuslik: Konfliktide olemus ja põhjused. Tõhusad ja mittetõhusad konfliktide lahendamise teed.

Laiendav ja süvendav: Kriitikaga hakkamasaamine; läbirääkimiste pidamine

5. Otsustamine ja probleemilahendus

Kohustuslik: Otsustamine ja probleemide lahendamine. Erinevate käitumisviiside leidmine probleeme lahendades. Tagajärgede arvestamine probleemilahenduses. Vastutus otsustamisel.

Laiendav ja süvendav: Sotsiaalsete dilemmade lahendamine otsustamisel

6. Positiivne mõtlemine

Kohustuslik: Positiivne mõtlemine. Positiivsed jooned ja omadused endas ning teistes, nende märkamine.

Laiendav ja süvendav: Positiivne mina.

Õpitulemused 6. klassis

Õpilane:

1. analüüsib enda iseloomujooni ja -omadusi, väärtustades positiivseid jooni ja omadusi;
2. mõistab, mis mõjutab enesehinnangut ning kuidas see kujuneb;
3. mõistab enesekontrolli olemust ning demonstreerib õpituatsioonis oma käitumise kontrolli, saades hakkama vihaga ja teiste emotsioonidega;
4. oskab selgitada ja põhjendada oma väärtusi seoses eneseanalüüsiga;
5. tunneb ära enda ja teiste inimeste põhilised vajadused ning teadvustab neid;
6. teab suhtlemise olemust ning väärtustab tõhusate suhtlusoskuste vajalikkust; eristab verbaalset ja mitteverbaalset suhtlemist;
7. kirjeldab erinevaid mitteverbaalseid suhtlusvahendeid ning nende mõju verbaalsele suhtlemisele;
8. demonstreerib õpituatsioonis aktiivse kuulamise võtteid;
9. teadvustab eelarvamuste mõju suhtlemisele igapäevaelus ja toob selle kohta näiteid;
10. eristab ning kirjeldab kehtestavat, agressiivset ja alistuvat käitumist ning mõistab nende käitumiste mõju suhetele;
11. teab, et „ei” ütlemine on oma õiguste eest seismine, ning oskab partnerit arvestavalt öelda „ei” ennast ja teisi kahjustava käitumise korral ning aktsepteerib partneri „ei” ütlemist ennast ja teisi kahjustava käitumise korral;
12. kirjeldab tõhusate sotsiaalsete oskuste (üksteise aitamise, jagamise, koostöö ja hoolitsemise) toimimist igapäevaelus; oskab abi pakkuda ning teistelt abi vastu võtta;
13. väärtustab hoolivust, sallivust, koostööd ja üksteise abistamist;
14. demonstreerib õpituatsioonis oskust näha olukorda teise isiku vaatenurgast;
15. tähtsustab oskust panna end teise inimese olukorda ja mõista tema tundeid ning väärtustab empaatilist suhtlemist;
16. kirjeldab kaaslaste rühma arvamuste, valikute ja käitumise mõju ning surve tagajärgi;
17. mõistab isikuseärasusi ning teadvustab soolisi erinevusi ja inimeste erivajadusi;
18. selgitab konflikti häid ja halbu külgi ning aktsepteerib konflikte kui osa elust; teab, eristab ja kirjeldab efektiivseid ning mitteefektiivseid konflikti lahendamise viise;
19. teab ja oskab õpituatsioonis otsuseid langetades leida erinevaid lahendusviise;
20. selgitab ja kirjeldab eri situatsioonidesse sobiva parima käitumisviisi valikut;
21. väärtustab vastutuse võtmist otsuseid langetades;

22. nimetab ja väärtustab enda ning teiste positiivseid omadusi; väärtustab positiivset mõtlemist.

Projektid ja praktilised tööd 6. klassis

Võimalusel Päästeametiga koostööprojekt „Kaitse end ja aita teist!”

Kasutatav õppevara (kirjandus, veebilehed ja muud allikad)

- Kagadze, M., Kullasepp, K. Suhtlemine on lahe 6. klassi inimeseõpetuse õpik. Koolibri, 2013
- Kull, M., Part, K. (toim). Seksuaalkasvatus II ja III kooliastmele. Tallinn: Tervise Arengu Instituut, 2005.
- Brandt, P. Nii kuum on tunne. Noorte oma seksiraamat. Tallinn: Menu, 2010.
- Stoppard, M. Seksi ABC. Koolibri, 1999.
- Stoppard, M. Tüdrukute teejuht. Koolibri, 2000.
- Ah nii see käibki. Eesti Pereplaneerimise Liit, 1997.
- Carneigie, D. Kuidas võita sõpru ja mõjutada inimesi. Perioodika, 1991.
- Jaskola, A. Kuidas lugeda ja kasutada kehakeelt. Ersen, 2005.
- Corey, P. Kuidas sõpradega hakkama saada. Egmont Estonia, 1999.
- Kidron, A. Suhtlemine. Mondo, 2004.
- Murakas, K Inimeseõpetuse töölehtede kogumik 6. klassile Ilo 2007
- Sotsiaalministeeriumi välja antud töölehed interneti turvalisuse teemade käsitlemisel. <http://www.adm.ee/presentations/microsoft/toolehed.pdf>.
- <http://www.microsoft.com/eesti/haridus/opetaja-ja-oppejoud/veebivend.msp>.
- Koolinoorte tervisliku toitumise arvesti www.ampser.ee
- Eesti kooliõpilaste tervisekäitumise uuringud www.tai.ee
- Tervise infoportaal www.terviseinfo.ee
- Riiklikel toitumissoovitustel põhinev toitumisportaal www.toitumine.ee
- Laste ja noorte psühholoogiline nõustamine www.lapsemure.ee
- Seksuaaltervisealane nõustamine ja teave, Eesti Seksuaaltervise Liit; www.amor.ee

Inimeseõpetuse nädalatundide jaotumine III kooliastmes

- 7. klassis 1 tund
- 8. klassis 1 tund

Õppeaine kirjeldus III kooliastmes

Inimeseõpetuses käsitletakse inimest ja tema sotsiaalset keskkonda tervikuna.

Inimeseõpetuse eesmärgiks on toetada õpilase toimetulekut eakaaslaste hulgas, peres, kogukonnas ja ühiskonnas ning aidab õpilasel kujuneda sotsiaalselt küpseks ja teovõimeliseks isiksuseks.

Inimeseõpetuse üldeesmärk on aidata kaasa õpilase sotsiaalses elus vajalike toimetulekuoskuste arengule, mille elluviimiseks kujundatakse õpilases terviklikku isiksust, sotsiaalset kompetentsust, terviseteadlikkust ja üldinimlikke väärtusi, nagu ausus, hoolivus, vastutustunne ning õiglus.

Põhikooli inimeseõpetusega taotletakse, et õpilane tunneb ja väärtustab isiksuse arenemisele ning sotsialiseerumisele kaasa aitavate teadmiste, oskuste ja hoiakute kujunemist järgmistes valdkondades:

1. enesekohased ja sotsiaalsed oskused;
2. füüsiline, vaimne, emotsionaalne ja sotsiaalne areng;
3. tervis ja tervislik eluviis;
4. turvalisus ja riskikäitumise ennetamine;
5. üldinimlikud väärtused: ausus, hoolivus, vastutustunne ja õiglus.

Läbivad teemad ja ainetevaheline lõiming III kooliastmes

Inimeseõpetus on multidistsiplinaarne õppeaine, millel on tihedaid kokkupuutepunkte mitme õppeainega. Inimeseõpetust tuleb lõimida teiste õppeainetega järgmiste põhiliste teemade kaupa:

1. bioloogia: inimese arengut ja kasvamist mõjutavad tegurid, varane ja hiline küpsemine, suguküpsus, soojätkamine, rasestumisvastased meetodid, uimastid ja nende toime, pärilikkus
2. eesti keel: suuline ja kirjalik eneseväljendusoskus;
3. matemaatika: arvnäitajate ja diagrammide lugemine, tõlgendamine, analüüsimine;
4. loodusõpetus: inimene, inimese meeled ja avastamine, liikumine, ohutusnõuded, inimese välisehituse kirjeldus, inimene ja inimese elukeskkond, asjad ja materjalid; kodukoha elurikkus ja maastikuline mitmekesisus, elu mitmekesisus maal, elukeskkond Eestis;
5. kunstained: eneseväljendust toetav teemakohane töö, vastavateemalised laulud;
6. tehnoloogiaõpetus: laua katmine, kaunistamine ja koristamine, säästlik tarbimine, jäätmete sortimine; sobivad rõivad, isikupärased esemed;
7. võõrkeel: mina ja teised, mina ja koduümbrus, kodukoht Eesti, igapäevaelu, õppimine ja töö, vaba aeg;
8. ajalugu: silmapaistvad isikud kodukohas, Eestis ning maailmas;

9. kehaline kasvatus: kehaline aktiivsus, tervislik eluviis, kehaline vormisolek, kehalise aktiivsuse valik;
10. ühiskonnaõpetus: vastutus valikute eest, probleemide lahendamine, uimastite tarvitamise mõju, hakkamasaamine riskikäitumisega, soorollid ja -stereotüübid ning nende mõju inimese käitumisele, uimastite tarvitamise isiklikud, sotsiaalsed, majanduslikud ja juriidilised riskid, ohutu liikumine ja liiklemine, ausus ja õiglus spordis, elukutsed, teadmised ja oskused; aja ning kulutuste planeerimine ja raha kasutamine, laenamine ja säästmine, Eestis ning õpilase kodukohas elavad rahvarühmad, sooline võrdõiguslikkus, õiguste, kohustuste ja vastutuse tasakaal; sallivus, inimõigused; kooli sisekord, sõpruskond, koolipere, seadus kui regulatsioon; ajakirjanduse roll ühiskonnas, sotsiaalne õiglus ja võrdõiguslikkus, sotsiaalsed rühmad ühiskonnas, ühiskonna liikmete õigused; sotsiaalne tõrjutus, vabatahtlik tegevus, noorte osalemisvõimalused, eesmärkide seadmine ja ressursside hindamine.

Inimeseõpetuses on tähtis lõimimine läbivate teemade kaupa:

1. elukestev õpe ja karjääriplaneerimine: vastutus valikute eest, enesehinnang, soorollid ja -stereotüübid ning nende mõju inimese käitumisele, väärtushinnangud ja prioriteedid elus;
2. keskkond ja ühiskonna jätkusuutlik areng: uimastite tarvitamise isiklikud, sotsiaalsed, majanduslikud ja juriidilised riskid;
3. kodanikualgatus ja ettevõtlikkus: inimene oma elutee kujundajana, vastutus valikute eest, kriitiline mõtlemine, probleemide lahendamine; enesekohased ja sotsiaalsed oskused;
4. kultuuriline identiteet: sallivus, erinevuste arvestamine; omakultuuri väärtustamine;
5. teabekeskond: kriitiline mõtlemine, tervise infoallikad ja nende usaldusväärsus, infoallikad seoses valikutega;
6. tervis ja ohutus: tervis kui heaoluseisund, terviseaspektid ja nende omavahelised seosed, tervislik eluviis, tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused, et vältida riskikäitumist, hakkamasaamine kiusamise ja vägivallega, vastutus seksuaalsuhetes ning turvaline seksuaalkäitumine, kriis ja käitumine kriisiolukorras, esmaabi põhimõtted ning käitumine ohuolukordades;
7. tehnoloogia ja innovatsioon: infoteadliku inimese kujunemine, hakkamasaamine kiiresti muutavas elu-, õpi- ja töökeskkonnas;
8. väärtused ja kõlblus: enese arendamine, inimsuhteid toetavad normid ja reeglid, tunded ja armastus suhetes, sallivus, ausus, hoolivus, usaldus, empaatia, erinevuste ja mitmekesisuse väärtustamine, vastutus, õiglus.

Hindamine

Hindamine inimeseõpetuses tähendab konkreetsete õpitulemuste saavutatuse ja õppija arengu toetamist. Hindamise eesmärk on eelkõige toetada õpilase arengut.

Hindamise põhiline ülesanne on toetada õpilase arengut positiivse minapildi ja adekvaatse enesehinnangu kujundamisega, kusjuures tähtis on õpilase enda roll hindamisel, pakkudes võimalusi enesehindamiseks.

Inimeseõpetuses hinnatakse õpilaste teadmisi ja oskusi, kuid ei hinnata hoiakuid ega väärtusi. Hoiakute ja väärtuste kohta antakse õpilasele tagasisidet.

Õpitulemuste kontrollimise vormid on mitmekesised, sisaldades nii suulisi, kirjalikke kui ka praktilisi ülesandeid.

Suuliste ja kirjalike ülesannete puhul õpilane:

1. selgitab ning kirjeldab mõistete sisu ja nende seoseid;
2. selgitab oma arvamusi, hinnanguid, seisukohti ja suhtumisi, seostades neid omandatud teadmistega;
3. eristab, rühmitab, võrdleb ja analüüsib olukordi, seisundeid, tegevusi ning tunnuseid lähtuvalt õpitulemustest;
4. demonstreerib faktide, mõistete ning seaduspärasuste tundmist lähtuvalt õpiülesannete sisust.

Praktiliste ülesannete puhul õpilane:

1. rakendab teoreetilisi teadmisi praktilises õpituatsioonis;
2. demonstreerib õpitulemustes määratud oskusi õpituatsioonis;
3. kirjeldab õpitulemustes määratud teadmiste ja oskuste rakendamist igapäevaelus.

Õpitulemused III kooliastme lõpus

Põhikooli lõpetaja:

1. teab ja oskab kasutada põhilisi enesekasvatuse viise ning analüüsib ennast, seostades seda oma valikutega elus ja väärtustades ennast;
2. teab ja oskab igapäevaelus planeerida tervislikke valikuid seoses oma füüsilise, vaimse, emotsionaalse ja sotsiaalse tervise ja analüüsib valikuid mõjutavaid tegureid ja oma vastutuse osa selles;
3. teab tervisliku toitumise ja kehalise aktiivsuse põhimõtteid ning mõistab nende rakendamise olulisust igapäevaelus;
4. teab, millised arengumuutused toimuvad murdeas, ja mõistab murdeea eripära teiste eluperioodide seas;
5. mõistab seksuaalsuse olemust ja seksuaalse arengu individuaalsust ning teab turvalise seksuaalkäitumise põhimõtteid ja oma vastutust selles ning väärtustab seksuaalõigusi;
6. analüüsib riskikäitumist mõjutavaid tegureid ja mõju inimese tervisele ning demonstreerib õpituatsioonis, kuidas kasutada tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi riskikäitumisega seotud olukordades;
7. teab ja oskab otsida olulisi infoallikaid tervise teabe ja -abi saamiseks, analüüsides nende kasutusvõimalusi, ning demonstreerib õpituatsioonis esmaabi põhilisi võtteid ja kirjeldab tõhusat käitumist ohuolukordades;
8. kirjeldab stressi ja kriisi olemust inimsuhetes ning teab, kuidas luua ja säilitada toetavaid ning lähedasi suhteid; väärtustab sõprust ja armastust vastastikuse toetuse allikana;
9. kirjeldab rühma mõju inimese käitumisele ja demonstreerib õpituatsioonis oskust keelduda tegevusest, mis kahjustab teda ennast ja teisi;
10. teab kooselu reegleid ja norme toetavates inimsuhetes, mõistab nende vajalikkust rühmas ning väärtustab hoolivust, ausust, õiglust ja vastutustunnet.

Õppeaine sisu 7. klassis

1. Inimese elukaar ja murdeea koht selles

Kohustuslik : Areng ja kasvamine. Arengut ja kasvamist mõjutavad tegurid. Inimese elukaar. Murde- ja noorukiea koht elukaares.

Inimene oma elutee kujundajana. Enesekasvatuse alused ja võimalused. Vastutus seoses valikutega.

Laiendav ja süvendav: Elukaare etapid; muutunud suhted lähedastega

2. Inimese mina

Kohustuslik: Minapilt ja enesehinnang. Eneseanalüüs: oma iseloomujoonte, huvide, võimete ja väärtuste määramine. Konfliktide vältimine ja lahendamine.

Laiendav ja süvendav: Suhtlemise tasemed; konfliktid kodus, nende põhjused ja toimetulek; väärtused ja väärtuskonfliktid; haridus kui väärtus.

3. Inimene ja rühm

Kohustuslik: Erinevad rühmad ja rollid. Rollide suhtelisus ja kokkuleppelisus. Reeglid ja normid rühmas.

Inimsuhteid toetavad reeglid ja normid.

Rühma kuulumine, selle positiivsed ja negatiivsed küljed. Hoolivus rühmas. Rühma surve ja toimetulek sellega. Sõltumatus, selle olemus. Autoriteet.

Laiendav ja süvendav: Murdeealise õigused ja kohustused; Juhtimine, võim ja autoriteet rühmas; juhtimisstiilid.

4. Turvalisus ja riskikäitumine

Kohustuslik: Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused, et vältida riskikäitumist: emotsioonidega toimetulek, enesetunnetamine, kriitiline mõtlemine, probleemide lahendamine, suhtlusoskus.

Hakkamasaamine kiusamise ja vägivallega. Erinevad legaalsed ja illegaalsed uimastid. Uimastite tarvitamise lühi- ja pikaajaline mõju.

Laiendav ja süvendav: Erinevate uimastitega seotud riskid; Info ja kommunikatsioonitehnoloogia kasutamine eluliste probleemide lahendamisel.

5. Inimese mina ja murdeea muutused

Kohustuslik: Varane ja hiline küpsemine – igäühel oma tempo. Muutunud välimus. Nooruki põhimured küpsemisperioodil. Suguküpsus. Naiselikkus ja mehelikkus. Soorollid ja

soostereotüübid. Lähedus suhetes. Sõprus. Armumine. Käimine. Lähedus ja seksuaalhuvi. Vastutus seksuaalsuhtes ja turvaline seksuaalkäitumine.

Laiendav ja süvendav: Ohud ja probleemid seoses füüsilise minaga. Oma füüsilise mina aktsepteerimine. Meedia mõju mehelikkuse ja naiselikkuse hindamisel. Kiindumussuhete olemus. Noorukite kiindumussuhted.

6. Õnn

Kohustuslik: Õnn. Toimetulek iseenda ja oma eluga õnne eeldusena.

Laiendav ja süvendav: Väärtused kui valikute mõõdupuu.

Õpitulemused 7. klassi lõpus

Õpilane:

1. iseloomustab murde- ja noorukiea arenguülesandeid üleminekul lapseeast täiskasvanuikka;
2. kirjeldab, kuidas mõjutavad inimese kasvamist ja arengut pärilikud ning keskkonnategurid;
3. toob näiteid inimese võimaluste kohta ise oma eluteed kujundada ning mõistab enda vastutust oma elutee kujundajamisel;
4. kirjeldab põhilisi enesekasvatuse võtteid: eneseveenmist, enesetreeningut, eneseergutust ja -karistust ning enesesisendust.
5. selgitab, mis on minapilt ja enesehinnang;
6. kirjeldab positiivse endasse suhtumise kujundamise ja säilitamise võimalusi;
7. kasutab eneseanalüüsi oma teatud iseloomujooni, huve, võimeid ja väärtusi määramiseks;
8. kirjeldab inimeste erinevaid iseloomujooni, huve, võimeid ja väärtusi ning mõistab toetavate suhete rikastavat iseloomu;
9. kirjeldab suhete säilitamise ning konfliktide vältimise võimalusi;
10. demonstreerib õpitu olukorras tõhusaid konfliktide lahendamise viise.
11. iseloomustab erinevaid rühmi ning liigitab neid suuruse, liikmete vahelise läheduse ja ülesande järgi;
12. kirjeldab inimeste erinevaid rolle rühmades ning nende mõju inimese käitumisele;
13. mõistab normide ja reeglite vajalikkust ühiselu toimimisel ja korraldamisel;
14. võrdleb erinevate rühmade norme ja reegleid ning kirjeldab nende erinevusi;
15. kirjeldab rühma kuulumise positiivseid ja negatiivseid külgi;
16. selgitab sõltumatus ja autoriteedi olemust inimsuhtes;
17. väärtustab inimsuhteid toetavaid reegleid ja norme.
18. demonstreerib õpitu olukorras, kuidas kasutada tõhusaid sotsiaalseid oskusi uimastitega seotud olukorras: emotsioonidega toimetulek, enesetunnetamine, kriitiline mõtlemine, probleemide lahendamine ja suhtlemisoskus;
19. demonstreerib õpitu olukorras tõhusaid käitumisviise kiusamise ja vägivalda korral koolis;
20. eristab legaalseid ja illegaalseid uimastiteid;
21. kirjeldab uimastite tarvitamise lühi- ja pikaajalist mõju inimese füüsilisele tervisele.
22. kirjeldab põhimuresid küpsemisperioodil ning nendega toimetuleku võimalusi;
23. selgitab, milles seisneb suguküpsus;

24. kirjeldab omadusi, mis teevad noormehe ja neiu meeldivateks suhtluskaaslasteks;
25. selgitab soorolli olemust ning kirjeldab soostereotüüpset suhtumist;
26. kirjeldab inimliku läheduse erinevaid avaldumisviise: vastastikust seotust ja meeldimist, sõprust ja armumist;
27. kirjeldab, milles seisneb inimese vastutus seksuaalsuhetes;
28. selgitab turvalise seksuaalkäitumise põhimõtteid.
29. Õpilane mõistab, et toimetulek iseenda ja oma eluga tagab õnne ning rahulolu.

Projektid ja praktilised tööd 7. klassis

1. Uurimustöö elukaare etappide kohta, kus õpilased võrdlevad ennast, oma vanemaid ja vanavanemaid elukaare esimestes etappides.
2. Minu elutee kujundajad. Tuntud inimese elust- milliseid valikuid tuli teha edu saavutamiseks.

Kasutatav õppevara (kirjandus, veebilehed ja muud allikad)

- Kagadze, M, Kullasepp, K. Muutuste maailm 7. klassi inimeseõpetuse õpik. Koolibri, 2012.
- Kull, M., Part, K. (toim). Seksuaalkasvatus II ja III kooliastmele. Tallinn: Tervise Arengu Instituut, 2005.
- Brandt, P. Nii kuum on tunne. Noorte oma seksiraamat. Tallinn: Menu, 2010.
- Lewellen, J. Pubekate keharaamat. Teejuht sinu muutuva keha juurde. Sinisukk, 2001.
- Patricia, M., Geisler, D. Esimene armastus. Raamat armastusest ja seksuaalsusest. Koolibri, 2001.
- Hind, S. Kasvuvalu. Ilo, 2002.
- Kull, M., Saat, H. (toim). Uimastikasutuse ennetamine koolis. Sotsiaalsete toimetulekuoskuste õpetus. Õpetajaraamat 7.–9. klassile ja gümnaasiumile. Tallinn, 2004.
- OLE tubakaVABA. Õpetajaraamat ja videofilmid (7.–9. klassile). Tervise Arengu Instituut, 2004.
- Harro, J. Uimastite ajastu. Tartu Ülikooli Kirjastus, 2006.
- Aasvee, K. Eesti kooliõpilaste tervisekäitumine. 2005/2006. Õppeaasta uuringu raport. Tervise Arengu Instituut, 2009.
- Allaste, A. A. (toim). Koolinoored ja uimastid. TLÜ, TAI, 2008.
- Õppeprogramm „Uimastid ja aju“. Eesti Haigekassa, 2006.
- Van Der Stel, J. Preventsiooni käsiraamat – alkohol, narkootikumid ja tubakas. 2001.
- Viru, A., Volver, A. Alkohol. Kuidas säästa end tulevikuks. Õpetajaraamat. 2004.
- Narkoloogia. Tallinn: AS Medicina, 2000.
- Kooli sisekorra eeskiri.
- Tubakaseadus.
- Alkoholiseadus.
- www.tai.ee – uuringud, infoportaal;
- www.terviseinfo.ee – tervise infoportaal;
- www.aids.ee –AIDSi Ennetuskeskus;
- www.amor.ee –seksuaaltervisealane nõustamine ja teave (Eesti Seksuaaltervise Liit);

- www.meelespea.net – teave tervise, rasestumisvastaste meetodite ja pereplaneerimise kohta;
- www.noorte.kliinik.ee – teave noormeeste tervise kohta;
- www.sinu-elu.com – teave rasestumisvastaste meetodite kohta;
- www.hiv.ee – teave HIVi/AIDSi kohta, nõustamiskabinettide andmed;
- www.gay.ee – teave homoseksuaalsuse kohta.
- www.kke.ee – inimeseõpetuse töölehtede kogumik.
- www.alkoinfo.ee - TAI alkoholiteemaline koduleht
- www.narko.ee - TAI narkoteemaline koduleht
- www.toitumine.ee –riiklikel toitumissoovitustel põhinev toitumisportaal;
- www.ampser.ee – koolinoorte tervisliku toitumise arvesti;

Õppeaine sisu 8. Klassis

1. Tervis

Kohustuslik: Tervis kui heaoluseisund. Terviseaspektid: füüsiline, vaimne, emotsionaalne ja sotsiaalne tervis. Terviseaspektide omavahelised seosed. Eesti rahvastiku tervisenäitajad. Tervislik eluviis ning sellega seonduvate valikute tegemine ja vastutus. Tegurid, mis mõjutavad tervisele seotud valikuid. Tervisealased infoallikad ja teenused. Tervise infoallikate usaldusväärsus. Kehaline aktiivsus tervise tugevdajana. Kehaline vormisolek ja sobiva kehalise aktiivsuse valik. Toitumise mõju tervisele. Toitumist mõjutavad tegurid. Vaimne heaolu. Vaimset heaolu säilitada aitavad tegevused ja mõttelaad. Stress. Stressorid. Stressi kujunemine. Stressiga toimetulek. Kriis, selle olemus. Käitumine kriisiolukorras. Abistamine, abi otsimine ja leidmine.

Laiendav ja süvendav: Levinumad nakkuslikud ja mittenakkuslikud haigused. Dieetid. Lisaained toidus. Optimaalne kehakaal. Müüdid seoses toitumisega. Treening. Ületreening. Tippisort. Vigastuste vältimine. Inimese võimalused, õigused ja vastutus seoses meditsiiniabiga. Enesesisenduse võtted. Kurvameelsus ja depressioon, nende põhjused ja iseärasused noorukil.

2. Suhted ja seksuaalsus

Kohustuslik: Sotsiaalne tervis ja suhted. Suhete loomine, säilitamine ja katkemine. Suhete väärtustamine. Armastus. Seksuaalsuse olemus: lähisuhted, seksuaalidentiteet, seksuaalne nauding, soojätkamine, seksuaalne areng. Seksuaalne orientatsioon. Soorollide ja soostereotüüpide mõju inimese käitumisele ning tervisele. Seksuaalvahekord. Turvaline seksuaalkäitumine. Rasestumisvastased meetodid. Seksuaalõigused. Seksuaalsel teel levivate haiguste vältimine. HIV ja AIDS. Abi ja nõu saamise võimalused.

Laiendav ja süvendav: Õigused, kohustused ja vastutus seoses seksuaalsusega. Seksuaalsusega seotud seadusandlus. Turvalise seksuaalkäitumisega seotud väärtused ja otsused. Seksuaalsel teel levivate haiguste ravimise võimalused. Ohud seoses prostitutsiooni kaasatusega. Ühiskond ja seksuaalsus: moraalne ning kultuuriline aspekt seoses seksuaalsusega.

3. Turvalisus ja riskikäitumine

Kohustuslik: Levinumad riskikäitumise liigid. Riskikäitumise mõju inimese tervisele ja toimetulekule. Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused riskikäitumisega toimetulekul. Uimastid ja nende toime kesknärvisüsteemile. Uimastitega seonduvad vääruskumused. Uimastite tarvitamise isiklikud, sotsiaalsed, majanduslikud ja juriidilised riskid. Sõltuvuse kujunemine. Esmaabi põhimõtted ja käitumine ohuolukordades.

Laiendav ja süvendav: Vägivald suhetes. Tõhusad viisid vägivalla ärahoidmiseks ja toimetulekuks vägivallaga. Veebisuhtlus ning meediakasutus ennast ja teisi mittekahjustaval viisil. Uimastid ühiskonnas.

4. Inimene ja valikud

Kohustuslik: Huvide ja võimete mitmekesisus ning valikud. Edukus, väärtushinnangud ja prioriteedid elus. Mina ja teised kui väärtus.

Laiendav ja süvendav: Inimese huvide, võimete, iseloomu ja väärtuste seos kutsevalikuga.

Õpitulemused 8. klassi lõpus

Õpilane:

1. kirjeldab füüsilise, vaimse, emotsionaalse ja sotsiaalse tervise vastastikust mõju ning seost;
2. kirjeldab olulisi tervisenäitajaid rahvastiku tervise seisukohalt;
3. analüüsib tegureid, mis võivad mõjutada otsuseid tervise kohta, ning demonstreerib õpituatsioonis tõhusaid viise otsuste langetamisel tervise seonduvate valikute puhul individuaalselt ja koostöös teistega;
4. analüüsib enda tervise seisundit ning teab, mis tegurid ja toimetulekumehhanismid aitavad säilitada inimese vaimset heaolu;
5. analüüsib inimese kehalise aktiivsuse ja toitumise mõju tervisele;
6. analüüsib oma igapäevatoitu vastavust tervisliku toidu põhimõtetele;
7. selgitab kehalise aktiivsuse mõju inimese füüsilisele, vaimsele, emotsionaalsele ja sotsiaalsele tervisele;
8. selgitab stressi olemust, põhjusi ja tunnuseid;
9. kirjeldab stressiga toimetuleku viise ja eristab tõhusaid toimetulekuviseid mittetõhusatest;
10. kirjeldab kriisi olemust ja seda, kuidas käituda kriisiolukorras; teab abi ja toetuse võimalusi.
11. kirjeldab viise, kuidas luua ning säilitada mõistvaid, toetavaid ja lähedasi suhteid sotsiaalse tervise kontekstis;
12. demonstreerib õpituatsioonis oskusi, mis aitavad kaasa suhete loomisele ja säilitamisele: üksteise aitamine, jagamine, koostöö, teineteise eest hoolitsemine;
13. väärtustab tundeid ja armastust suhetes;
14. selgitab seksuaalsuse olemust ja seksuaalse arengu individuaalsust ning tunnete osa selles arengus;
15. kirjeldab tunnete ja läheduse jagamise viise;
16. selgitab, milles seisneb partnerite vastutus seksuaalsuhtes;
17. selgitab soorollide ja soostereotüüpide mõju inimese käitumisele ning tervisele;

18. kirjeldab, millised on tõhusad rasestumisvastased meetodid noortele ja millised käitumisviisid aitavad ära hoida nakatumist seksuaalsel teel levivatesse haigustesse;
19. teab, mis on HIV ja AIDS ning HIVi nakatumise teid ja võimalusi nakatumise vältimiseks;
20. väärtustab vastutustundlikku käitumist seksuaalsuhetes ja kirjeldab seksuaalõigusi kui seksuaalsusega seotud inimõigusi;
21. nimetab, kuhu saab pöörduda abi ja nõu saamiseks seksuaaltervise küsimustes.
22. kirjeldab levinumate riskikäitumiste tagajärgi, mõju inimese tervisele ja toimetulekule;
23. kirjeldab ja selgitab levinumate riskikäitumiste ärahoidmise ja neisse sekkumise võimalusi indiviidi ja rühma tasandil, lähtudes igapäevaelust, ning teadvustab ennetamise ja sekkumise võimalusi ühiskonna tasandil;
24. kirjeldab, mis on vaimne ja füüsiline uimastisõltuvus ning kuidas see kujuneb;
25. kirjeldab ja demonstreerib õpitu olukorras, kuidas käituda uimastitega seotud olukordades;
26. Õpilane analüüsib ennast oma huvide, võimete ja iseloomu põhjal ning seostab seda valikutega elus.

Projektid ja praktilised tööd 8. klassis

1. Tervise teemasid käsitlevate veebilehtede võrdlus ja analüüs ning hinnang usaldusväärsusele. Meediakajastused tervisest – leida sotsiaal- ja kommertsreклаame.
2. Rühmatöö: mis mõjutab tervisega seonduvaid valikuid? / Ajurünnak: tegurid, mis mõjutavad tervisega seotud valikuid
3. Rühmatöö/arutelu „Mida muudaksin Eestis, et eestimaalaste tervis oleks parem?“
4. Kehamassi indeksi arvutamine.
5. Individuaaltöö „Minu tervise plaan“ (isiklike eesmärkide seadmine).
6. Loeng-arutelu „Minu toitumist mõjutavad tegurid“, mis on seotud individuaaltöoga „Minu lemmikud“ (iga õpilane võtab kaasa mõne valmistoiduna ostetava toidu koostise, mille leiab pakendilt). Rühmatöö „Meie lemmikud“.
7. Individuaaltöö „Tegevused, mis aitavad mul tervislikult pingeid maandada“

Kasutatav õppevara (kirjandus, veebilehed ja muud allikad)

- Kull, M., Part, K., Kõiv, K., Kiive, E. Tervis – minu valikud 8. klassi inimeseõpetuse õpik. Koolibri, 2012.
- Kull, M., Part, K. (toim). Seksuaalkasvatuse II ja III kooliastmele. Tallinn: Tervise Arengu Instituut, 2005.
- Brandt, P. Nii kuum on tunne. Noorte oma seksiraamat. Tallinn: Menu, 2010.
- Lewellen, J. Pubekate keharaamat. Teejuht sinu muutuva keha juurde. Sinisukk, 2001.
- Patricia, M., Geisler, D. Esimene armastus. Raamat armastusest ja seksuaalsusest. Koolibri, 2001.
- Hind, S. Kasvuvalu. Ilo, 2002.
- Kull, M., Saat, H. (toim). Uimastikasvatuse ennetamine koolis. Sotsiaalsete toimetulekuoskuste õpetus. Õpetajaraamat 7.–9. klassile ja gümnaasiumile. Tallinn, 2004.
- OLE tubakaVABA. Õpetajaraamat ja videofilmid (7.–9. klassile). Tervise Arengu Instituut, 2004.
- Harro, J. Uimastite ajastu. Tartu Ülikooli Kirjastus, 2006.

- Aasvee, K. Eesti kooliõpilaste tervisekäitumine. 2005/2006. Õppeaasta uuringu raport. Tervise Arengu Instituut, 2009.
- Allaste, A. A. (toim). Koolinoored ja uimastid. TLÜ, TAI, 2008.
- Õppeprogramm „Uimastid ja aju“. Eesti Haigekassa, 2006.
- Van Der Stel, J. Preventsiooni käsiraamat – alkohol, narkootikumid ja tubakas. 2001.
- Viru, A., Volver, A. Alkohol. Kuidas säästa end tulevikuks. Õpetajaraamat. 2004.
- Narkoloogia. Tallinn: AS Medicina, 2000.
- Kooli sisekorra eeskiri.
- Tubakaseadus.
- Alkoholiseadus.
- www.terviseinfo.ee – tervise infoportaal;
- www.aids.ee –AIDSi Ennetuskeskus;
- www.amor.ee –seksuaal-tervisealane nõustamine ja teave (Eesti Seksuaal-tervise Liit);
- www.meelespea.net – teave tervise, rasestumisvastaste meetodite ja pereplaneerimise kohta;
- www.noorte.kliinik.ee – teave noormeeste tervise kohta;
- www.sinuelu.com – teave rasestumisvastaste meetodite kohta;
- www.hiv.ee – teave HIVi/AIDSi kohta, nõustamiskabinettide andmed, õppefilm;
- www.gay.ee – teave homoseksuaalsuse kohta.
- www.kke.ee – inimeseõpetuse töölehtede kogumik.
- www.alkoinfo.ee - TAI alkoholiteemaline koduleht
- www.narko.ee - TAI narkoteemaline koduleht
- www.toitumine.ee –riiklikel toitumissoovitustel põhinev toitumisportaal;
- www.ampser.ee – koolinoorte tervisliku toitumise arvesti;
- <http://www.sm.ee/tegevus/tervis/tervislik-eluviis-jahaiguste-ennetamine.html> – Sotsiaalministeeriumikodulehekül, erinevad tervisenäitajad rahvastikus, terviseprogrammid ja toetavad materjalid;
- rahvatervis.ut.ee – RaTeRa (Rahvatervise Raamatukogu), Tartu Ülikooli Rahvatervishoiu Instituut.
- <http://www.kustuti.ee/paasterongas/> – veeohutuse õppeveeb;
- www.kustuti.ee – tuleohutuse õppeveeb;
- <http://www.rescue.ee> – päästeteenistuse koduleht;
- <http://www.redcross.ee> – Eesti Punase Risti kodulehekül: veebipõhised esmaabimängud, esmaabialase kirjanduse tutvustus, voldikud, plakatid, maakonna/linna terviseedendaja.

AJALOO AINEKAVA

Ajaloo nädalatundide jaotumine II kooliastmes

- 5.klassis 1 tund
- 6.klassis 2 tundi

Õppeaine kirjeldus II kooliastmes

Ajalooõpetuses omandavad õpilased kultuuriruumis ning ajaloolises keskkonnas orienteerumiseks vajalikke teadmisi ja oskusi. Õpilasi suunatakse teadvustama, analüüsima, kriitiliselt hindama ning tõlgendama minevikus aset leidnud sündmusi ja protsesse, nende seoseid omavahel ja tänapäevaga ning ajaloosündmuste erineva tõlgendamise põhjusi.

Põhikooli ajalooõpetus on kronoloogilis-temaatiline. Õppeaine algab sissejuhatava algõpetusega ning jätkub muinas- ja vanaaja, keskaja, uusaja ning lähiajaloo õppimisega. Eesti ajalugu õpitakse lõimituna maailma ajaloo kursusesse. Ainekavas eraldi esitatud Eesti ajaloo teemasid käsitletakse põhjalikult ja süsteemselt ning tõmmatakse paralleele maailma ajalooa. Käsitluse põhimõtte on liikumine lähemalt kaugemale, alustades kodukoha ajaloo, kus on oluline luua käsitletava teema ja paikadega isiklik seos.

Ajalooõpetusel on kronoloogiline, poliitiline, majanduslik, sotsiaalne, kultuuriline ja ideede

dimensioon. Põhikoolis tähtsustatakse õpilasele jõukohast, inimesekeskset ajalookäsitlust, eluolu ja kultuuri teiste ajalooõpetuse dimensioonide ees. Maailma ajalugu käsitletakse valitud teemade kaudu, millega ei taotleta ajalooperioodidest tervikpildi kujunemist. Tähtis on luua sild mineviku ja nüüdisaja ajaloosündmuste ja -nähtuste vahel ning kujundada arusaam, et minevikku pöördumata on raske mõista tänapäeva, nt kriisikollete olemust ning paljusid Eesti ajaloo probleeme.

Ajaloo mõistmisele aitavad kaasa ekskursioonid, õppekäigud, ajaloo- ja ilukirjandus, teater ja

kino, meedia, internet, erinevad inimesed ning paigad. Seda kogemust koolis õpituga ühendades kujuneb õpilasel arusaam ajaloo. Õpilaste maailmapilti rikastab ainetevaheline integratsioon ning lähedaste teemade lõimitud käsitlemine, lähtudes erinevatest aspektidest.

Põhikooli ajalooõpetusega taotletakse, et õpilane:

1. tunneb huvi mineviku vastu;
2. tunneb oma kodukoha ajalugu, Eesti ajalugu, Euroopa ning maailma ajalugu ajastut kõige enam iseloomustavate sündmuste, protsesside ja isikute kaudu;
3. väärtustab kultuurilist mitmekesisust ning oma rolli kultuuripärandi säilitajana ja edasikandjana ning määratleb end oma rahva liikmena;
4. leiab, üldistab, tõlgendab, kasutab ja hindab kriitiliselt ajalooteavet;
5. kasutab ajaloo põhimõisteid õiges kontekstis, eristab ajaloofakti tõlgendusest ja arvamusest, näeb ja sõnastab probleeme ning esitab neist lähtudes küsimusi ja pakub lahendusteid;
6. mõistab põhjuse-tagajärje, sarnasuse-erinevuse ja järjepidevuse olemust ning hindab allikate usaldusväärsust ajaloosündmusi ja -protsesse ning ajaloolist keskkonda analüüsides;

7. tunnustab inimeste, vaadete ja olukordade erinevusi, kujundab ning põhjendab oma arvamust, analüüsib ja hindab oma tegevust ning näeb ja korrigeerib oma eksimusi;
8. tunneb ja kasutab erinevaid õpivõtteid, tekstiliike ja teabeallikaid, väljendab oma teadmisi ning oskusi suuliselt ja kirjalikult ning kasutab õppetegevuses IKT vahendeid.

Oskuste kujundamine ajalooõpetuses on pidev protsess ning seda tehakse erinevate õppeteemade ja õppemeetodite kaudu. Oskuste taset kirjeldatakse kooliastme lõpul õpitulemustena. Ajaloo mõistmise seisukohalt on tähtis kujundada võimet asetada end kellegi teise olukorda, vaadelda maailma kellegi teise seisukohast lähtudes. Ajalootundides tutvustatakse õpilastele erinevaid ajalookäsitlusi neist ühtki peale surumata. Mõistmaks, et ajalookirjutamine sõltub ajast ja ajalooürija seisukohast, kujundatakse kriitilist suhtumist erinevatesse mõtteviisidesse ning võrrelda ajaloosündmuste ja -nähtuste käsitlemist eri allikates. Õppetegevuses rakendatakse mitmekesisest meetodikat, mis võimaldab õpilastel aktiivselt osaleda õppetegevuses, arendada oma õpioskusi, teha järeldusi, kujundada ja väljendada oma arvamust ajaloosündmuste või -nähtuste kohta. Ajaloo probleemide analüüsimise kaudu rikastub väärtussüsteem, kujuneb rahvuslik ja kultuuriline identiteet, sallivus ja pooldav suhtumine demokraatlikesse väärtustesse, areneb õpilase ajalooline mõtlemine ning rikastub ajalooteadvus.

Läbivad teemad ja ainetevaheline lõiming II kooliastmes

Läbivad teemad:

5.klass: kultuuriline identiteet; tervis ja ohutus; väärtus ja kõlblus

6.klass: kodanikualgatus ja ettevõtlikkus; tehnoloogia ja innovatsioon; väärtus ja kõlblus

Ainevaldkonnasisese lõiminguga taotletakse, et õpilane areneks ennast teostavaks terviklikuks isiksuseks, kes suhtub endasse ja teistesse positiivselt, arvestab kaasinimesi, lähtub oma tegevuses üldinimlikest väärtustest, näeb ja mõistab ühiskonnas toimuvat ning tal on oskusi ja valmidust ühiskonnaellu sekkuda ning selles osaleda.

Ajalooõpetuses omandavad õpilased kultuuriruumis orienteerumiseks vajalikke teadmisi oma kodukoha ja maailma minevikust ning kultuuripärandist. Aine vahendusel suunatakse õpilane teadvustama, analüüsima ja kriitiliselt hindama ning tõlgendama minevikus aset leidnud sündmusi ja protsesse, nende omavahelisi seoseid ja seoseid tänapäevaga ning ajaloo sündmuste erineva tõlgendamise põhjusi. Ajalooõpetus aitab kaasa teistes õppeainetes õpitava tervikuks sidumisele ning kujundab oskust mõista minevikunähtuste mõjul toimuvat arengut.

Lõiming:

- Eesti keel - suutlikkus väljendada ennast selgelt ja asjakohaselt nii suuliselt kui ka kirjalikult; lugeda ja mõista erinevaid tekste; kasutada kohaseid keelevahendeid ja sobivat stiili ning ainealast sõnavara ja väljendusrikast keelt ning järgida õigekeelsusnõudeid.

- Kirjandus – mütoloogia, Piiblilood, erinevate rahvaste müüdid, teatri võlumaailm, eepos
- Matemaatik - Rooma ja araabia numbrid, positiivsed ja negatiivsed arvud, arvutelg
- Geograafia - informatsiooni leidmine kaardilt

Digitaalne keskkond:

- oskab kasutada lihtsamaid arvutiprogramme ning kodus ja koolis kasutatavaid tehnilisi seadmeid;
- oskab kasutada arvutit ja interneti suhtlusvahendina ning oskab arvutiga vormistada tekste;
- oskab leida vastuseid oma küsimustele, hankida internetist vajalikku teavet, seda tõlgendada, kasutada ja edastada;
- väärtustab tervislikke eluviise, on teadlik tervist kahjustavatest teguritest ja sõltuvusainete ohtlikkusest, sh interneti- või arvutisõltuvusest;

Hindamine

Ajaloo õpitulemuste kontrolli ja hindamise eesmärk on saada ülevaade ajalooõpetuse õpitulemuste saavutatusest ja õpilase individuaalsest arengust ning kasutada saadud teavet õppe tulemuslikumaks kavandamiseks. Hinnatakse nii teadmisi ja nende rakendamise oskust kui ka üldpädevuste saavutatust, sh õpioskusi suuliste vastuste (esituste), kirjalike ja/või praktiliste tööde ning praktiliste tegevuste alusel, arvestades õpilase teadmiste ja oskuste vastavust ainekava taotletavatele õpitulemustele. Kontrollimiseks ja hindamiseks kasutatakse järgmisi ülesandeid: daatumite kandmine ajajoonele, daatumi märkimine sajandiga, kasutades nii araabia kui Rooma numbrit, sündmuste järjestamine ajaliselt, sobivate märksõnade leidmine nähtuse või ühiskonna iseloomustamiseks, kaardi tundmine, ühiskonna/sündmuse/nähtuse kirjeldamine, sarnasuste ja erinevuste väljatoomine kirjelduse alusel, lünkteksti täitmine, paaride ühendamine, lühijutu või kirjelduse koostamine märksõnade toel, allikateksti või pildi analüüs, küsimuste koostamine ja neile vastamine, erinevad avatud vastustega küsimused.

Kirjalikke ülesandeid hinnates arvestatakse eelkõige töö sisu, kuid parandatakse ka õigekirjavead, mida hindamisel ei arvestata. Õpitulemusi kontrollides tuleb jälgida teadmiste (ajaloolise sõnavara) ja oskuste tasakaalu. Hindamismeetodite valikul arvestatakse õpilaste vanuselisi iseärasusi, individuaalseid võimeid ning valmisolekut ühe või teise tegevusega toime tulla. Õpitulemuste hindamisel kasutatakse sõnalisi hinnanguid ja numbrilisi hindeid.

Kuna 5. klassis ei taotleta süstemaatiliste teadmiste ega oskuste kujundamist, siis kontrollitöödega ei kontrollita enam kui üht õpitud teemat korraga.

Kirjelduse ja lühijutu hindamisel võetakse aluseks 6-palline hindedkaala. Hinnatakse lühijutu või kirjelduse ülesehituse loogikat ja terviklikkust, mõistete ja märksõnade sobivust konteksti.

Näidis hindedkaala:

- 6 p – kirjutatud on vähemalt kuus omavahel seotud. 6 punkti võib saada ka vähema arvu lausete eest, kui tegemist on pikkade lausetega. Lausete nummerdamine ei võta punkte vähemaks;

- 5 p – üks faktiviga kuue lause kohta;
- 4 p – kaks faktiviga kuue lause kohta või laused ei ole omavahel seotud, kuid on õiged;
- 3 p – kolm faktiviga kuue lause kohta või laused ei ole omavahel seotud ja neis on üks viga;
- 2 p – neli faktiviga kuue lause kohta või laused ei ole omavahel seotud ja neis on kaks viga;
- 1 p – viis faktiviga kuue lause kohta või laused ei ole omavahel seotud ja neis on kolm viga;
- 0 p – kuus faktiviga kuue lause kohta või seostamata jutuke, kus on üle nelja vea.

Õpitulemused II kooliastme lõpus

6. klassi õpilane:

1. kasutab asjakohaselt aja mõistega seonduvaid sõnu, lühendeid ja fraase
2. tunneb mõningaid iseloomulikke sündmusi kodukoha ja Eesti ajaloost ning seostab neid omavahel;
3. teab mõnda ajaloolist asunit, selle tekkimise ja kujunemise põhjusi;
4. hindab materiaalsel keskkonda kui ajaloo sündmuste peamist kandjat;
5. toob näiteid muinasaja ja vanaaja kohta;
6. mõistab vanaaja kultuuripärandi tähtsust inimkonna ajaloos ning esitab näiteid erinevate kultuurivaldkondade kohta;
7. teab, et mineviku kohta saab teavet ajalooallikatest, töötab lihtsamate allikatega ja hindab neid kriitiliselt;
8. väljendab oma teadmisi nii suuliselt kui ka kirjalikult, koostab kava, lühijuttu ja kirjeldust ning kasutab ajalookaarti.

Õppeaine sisu 5. klassis

Ajaarvamisega seotud mõisted ja ajaloo perioodid: muinasaeg, vanaaeg, keskaeg, uusaeg, lähiajalugu. Ajalugu ja ajalooallikad. Allikate tõlgendamine: kirjalik allikas, suuline allikas, esemeline allikas, muuseum ja arhiiv. Ajatelg.

Elu linnas ja maal, rahu ja sõja ajal, eluolu, tegevusalad, elamud, rõivastus, toit, kultuur ja traditsioonid, nende muutumine ajas. Ajaloosündmused ja silmapaistvad isikud kodukohas, Eestis, Euroopas ning maailmas õpetaja valikul.

Õpitulemused 5. klassi lõpus

Õpilane:

1. kasutab kontekstis aja mõistega seonduvaid sõnu, lühendeid ja fraase *sajand, aastatuhat, eKr, pKr, araabia number, Rooma number, kirjalik allikas, suuline allikas, esemeline allikas*.
2. kirjeldab mõnda minevikusündmust ja inimeste eluolu minevikus;
3. leiab õpitu põhjal lihtsamaid seoseid;
4. väljendab oma teadmisi nii suuliselt kui ka kirjalikult, koostab kava ja lühijuttu;
5. kasutab ajalookaarti.

6. töötab lihtsamate allikatega;

Õppeaine sisu 6. klassis

Muinasaja arengujärgud ja nende üldiseloostus: kiviaja inimese tegevusalad, põlluharimise algus, loomade kodustamine, käsitöö areng, metallide kasutusele võtmine, Eesti muinasaja üldiseloostus, Pulli, Kunda.

Vanaaja sisu ja üldiseloostus: ajalised piirid, looduslikud olud. Vana-Egiptus, Egiptuse riigikorraldus, eluolu, religioon, kultuurisaavutused. Vaaraod Thutmosis III, Ramses II, Tutanhamon;

Mesopotaamia, sumerite linnriigid, leiutised (ratas, potikeder), Hammurabi seadused, eluolu, religioon, kultuurisaavutused. Iisraeli ja Juuda riik, ainujumala usk, Vana Testament. Vanim kõrgkultuur Euroopas. Kreeka loodus ja rahvastik, Kreet ja Mükeene kultuur. Kreeka linnriigid. Ühiskonnakorraldus ja kasvatus Ateenas ning Spartas. Linnriikide nõrgenemine ja alistamine Makedooniale. Aleksander Suure sõjaretk ning maailmariigi tekkimine. Vana-Kreeka kultuur ja eluolu, mütoloogia ja religioon.. Olümpiamängud. Homerose kangelseepika, ajalookirjutus, teater, kunst, arhitektuur, skulptuur, vaasimaal.

Rooma riigi tekkimine, looduslikud olud, Rooma Vabariigi algus ühiskondlik korraldus, Rooma võimu laienemine Vahemere maades. Hannibal, Caesar, vabariigi lõpp. Rooma keisririik, ühiskondlik korraldus. Augustus, Rooma impeerium ja selle lõhenemine. Vana-Rooma kultuur, rahvas ja eluolu, kunst ja arhitektuur, avalikud mängud. Ristiusu teke, Uus Testament.

Õpitulemused 6. klassi lõpus

Õpilane:

1. kirjeldab muinasaja inimese eluviisi ja tegevusalasid;
2. näitab kaardil ja põhjendab, miks ja mis piirkondades sai alguse põlluharimine;
3. teab, missuguseid muudatusi ühiskonnaelus tõi kaasa metallide kasutusele võtmine;
4. teab, et Eesti esimesed asustusala olid Pulli ja Kunda inimasula, ning näitab neid kaardil.
5. selgitab, miks, kus ja millal tekkisid vanaaja kõrgkultuurid, ning näitab kaardil Egiptust ja Mesopotaamiat;
6. kirjeldab vanaaja elulaadi ja religiooni Egiptuse ning Mesopotaamia näitel;
7. tunneb vanaaja kultuuri- ja teadussaavutusi: meditsiini, matemaatikat, astronoomiat, kirjandust, kujutavat kunsti, Egiptuse püramiide ja Babülioni rippaedu; teab, et esimesed kirjasüsteemid olid kiilkiri ja hieroglüüfkiri;
8. näitab kaardil Kreetat, Kreetat, Balkani poolsaart, Ateenat ja Spartat
9. teab, et Vana-Kreeka tsivilisatsioon sai alguse Kreet-Mükeene kultuurist;
10. võrdleb Vana-Kreeka ühiskonnakorraldust Ateenat ja Sparta näitel
11. kirjeldab Vana-Kreeka kultuuri ja eluolu iseloomulikke jooni järgmistes valdkondades: kirjandus, teater, religioon, kunst, sport;
12. näitab kaardil Apenniini poolsaart, Vahemerd, Kartaagot, Roomat, Konstantinoopoli, Ida-Roomat ja Lääne-Roomat;

13. teab Rooma riigi tekkelugu ning näitab kaardil Rooma riigi territooriumi ja selle laienemist;
14. iseloomustab eluolu ja kultuuri Rooma riigis;
15. seletab ja kasutab kontekstis mõisteid *kiviaeg, pronksiaeg, rauaaeg, varanduslik ebavõrdsus, sugukond, hõim; linnriik, vaarao, muumia, sfinks, tempel, püramiid, preester; Vana Testament, polis, rahvakoosolek, akropol, agora, türann, aristokraatia, demokraatia, kodanik, ori, eepos, olümpiamängud, teater, tragöödia, komöödia, skulptuur, Trooja sõda, hellenid, tähestik; vabariik, foorum, kapitoorium, Colosseum, patriits, plebei, konsul, senat, rahvatribuun, orjandus, amfiteater, gladiaator, leegion, kodusõda, kristlus, piibel, provints, Ida-Rooma, Lääne-Rooma, Kartaago, Konstantinoopol, ladina keel;*

Ajaloo nädalatundide jaotumine III kooliastmes

- 7. klassis 2 tundi
- 8. klassis 2 tundi
- 9. klassis 2 tundi

Õppeaine kirjeldus III kooliastmes

Ajalooõpetuses omandavad õpilased kultuuriruumis ning ajaloolises keskkonnas orienteerumiseks vajalikke teadmisi ja oskusi. Õpilasi suunatakse teadvustama, analüüsima, kriitiliselt hindama ning tõlgendama minevikus aset leidnud sündmusi ja protsesse, nende seoseid omavahel ja tänapäevaga ning ajaloosündmuste erineva tõlgendamise põhjusi.

Põhikooli ajalooõpetus on kronoloogilis-temaatiline. Õppeaine algab sissejuhatava algõpetusega ning jätkub muinas- ja vanaaja, keskaja, uusaja ning lähiajaloo õppimisega. Eesti ajalugu õpitakse lõimituna maailma ajaloo kursusesse. Ainekavas eraldi esitatud Eesti ajaloo teemasid käsitletakse põhjalikult ja süsteemselt ning tõmmatakse paralleele maailma ajalooaga. Käsitluse põhimõtte on liikumine lähemalt kaugemale, alustades kodukoha ajaloost, kus on oluline luua käsitletava teema ja paikadega isiklik seos.

Ajalooõpetusel on kronoloogiline, poliitiline, majanduslik, sotsiaalne, kultuuriline ja ideede dimensioon. Põhikoolis tähtsustatakse õpilasele jõukohast, inimesekeskset ajalookäsitlust, eluolu ja kultuuri teiste ajalooõpetuse dimensioonide ees. Maailma ajalugu käsitletakse valitud teemade kaudu, millega ei taotleta ajalooperioodidest tervikpildi kujunemist. Tähtis on luua sild mineviku ja nüüdisaja ajaloosündmuste ja -nähtuste vahel ning kujundada arusaam, et minevikku pöördumata on raske mõista tänapäeva, nt kriisikollete olemust ning paljusid Eesti ajaloo probleeme.

Ajaloo mõistmisele aitavad kaasa ekskursioonid, õppekäigud, ajaloo- ja ilukirjandus, teater ja kino, meedia, internet, erinevad inimesed ning paigad. Seda kogemust koolis õpituga ühendades kujuneb õpilasel arusaam ajaloost. Õpilaste maailmapilti rikastab ainetevaheline integratsioon ning lähedaste teemade lõimitud käsitlemine, lähtudes erinevatest aspektidest.

Põhikooli ajalooõpetusega taotletakse, et õpilane:

1. tunneb huvi mineviku vastu;
2. tunneb oma kodukoha ajalugu, Eesti ajalugu, Euroopa ning maailma ajalugu ajastut kõige enam iseloomustavate sündmuste, protsesside ja isikute kaudu;

3. väärtustab kultuurilist mitmekesisust ning oma rolli kultuuripärandi säilitajana ja edasikandjana ning määratleb end oma rahva liikmena;
4. leiab, üldistab, tõlgendab, kasutab ja hindab kriitiliselt ajaloo teavet;
5. kasutab ajaloo põhimõisteid õiges kontekstis, eristab ajaloo fakti tõlgendusest ja arvamusest, näeb ja sõnastab probleeme ning esitab neist lähtudes küsimusi ja pakub lahendusteid;
6. mõistab põhjuse-tagajärje, sarnasuse-erinevuse ja järjepidevuse olemust ning hindab allikate usaldusväärsust ajaloo sündmuste ja -protsesse ning ajaloolist keskkonda analüüsid;
7. tunnustab inimeste, vaadete ja olukordade erinevusi, kujundab ning põhjendab oma arvamust, analüüsib ja hindab oma tegevust ning näeb ja korrigeerib oma eksimusi;
8. tunneb ja kasutab erinevaid õpivõtteid, tekstiliike ja teabeallikaid, väljendab oma teadmisi ning oskusi suuliselt ja kirjalikult ning kasutab õppetegevuses IKT vahendeid.

Oskuste kujundamine ajalooõpetuses on pidev protsess ning seda tehakse erinevate õppeteemade ja õppemeetodite kaudu. Oskuste taset kirjeldatakse kooliastme lõpul õpitulemustena. Ajaloo mõistmise seisukohalt on tähtis kujundada võimet asetada end kellegi teise olukorda, vaadelda maailma kellegi teise seisukohast lähtudes. Ajalootundides tutvustatakse erinevaid ajalookäsitlusi neist ühtki peale surumata. Mõistmaks, et ajalookirjutamine sõltub ajast ja ajaloo uurija seisukohast, kujundatakse kriitilist suhtumist erinevatesse mõtteviisidesse ning võrrelda ajaloo sündmuste ja -nähtuste käsitlemist eri allikates. Õppetegevuses rakendatakse mitmekesist metoodikat, mis võimaldab õpilastel aktiivselt osaleda õppetegevuses, arendada oma õpioskusi, teha järeldusi, kujundada ja väljendada oma arvamust ajaloo sündmuste või -nähtuste kohta. Ajaloo probleemide analüüsimise kaudu rikastub väärtussüsteem, kujuneb rahvuslik ja kultuuriline identiteet, sallivus ja pooldav suhtumine demokraatlikesse väärtustesse, areneb õpilase ajalooline mõtlemine ning rikastub ajaloo teadvus.

Läbivad teemad ja ainetevaheline lõiming III kooliastmes

Läbivad teemad:

- 7. klass: keskkond ja jätkusuutlik areng; väärtused ja kõlblus; kultuuriline identiteet
- 8. klass: kultuuriline identiteet; tehnoloogia ja innovatsioon; väärtused ja kõlblus
- 9. klass: elukestev õpe ja karjääri planeerimine; kodanikualgatus ja ettevõtlikkus; teabekeskond; väärtused ja kõlblus

Ainevaldkonnasisese lõiminguga taotletakse, et õpilane areneks ennast teostavaks terviklikuks isiksuseks, kes suhtub endasse ja teistesse positiivselt, arvestab kaasinimesi, lähtub oma tegevuses üldinimlikest väärtustest, näeb ja mõistab ühiskonnas toimuvat ning tal on oskusi ja valmidust ühiskonnaellu sekkuda ning selles osaleda.

Ajalooõpetuses omandavad õpilased kultuuriruumis orienteerumiseks vajalikke teadmisi oma kodukoha ja maailma minevikust ning kultuuripärandist. Aine vahendusel suunatakse õpilane teadvustama, analüüsima ja kriitiliselt hindama ning tõlgendama minevikus aset leidnud sündmuste ja protsesside, nende omavahelisi seoseid ja seoseid tänapäevaga ning ajaloo sündmuste erineva tõlgendamise põhjusi. Ajalooõpetus aitab kaasa teistes õppeainetes

õpitava tervikuks sidumisele ning kujundab oskust mõista minevikunähtuste mõjul toimuvat arengut.

Lõiming:

- Eesti keel - suutlikkus väljendada ennast selgelt ja asjakohaselt nii suuliselt kui ka kirjalikult; lugeda ja mõista erinevaid tekste; kasutada kohaseid keelevahendeid ja sobivat stiili ning ainealast sõnavara ja väljendusrikast keelt ning järgida õigekeelsusnõudeid. Lisaks tähtsustuvad teksti kriitilise analüüsi oskus, meediakirjaoskus, info hankimine ja selle kriitiline hindamine, tööde vormistamine ning autoriõiguse kaitse.
- Kirjandus – rahvaluule, talurahvakoolid, elulood, vastavad teemad ilukirjanduses
- Geograafia - informatsiooni leidmine kaardilt, maadeavastused Eesti haldusjaotus, Läänemere maad
- Kunstiõpetus – baroki ja klassitsismi iseloomulikud jooned, realism, impressionism.

Digitaalne keskkond:

- Oskab kasutada interneti, leida sealt vajalikke informatsiooni.
- Oskab teha esitlusi oma internetist leitud ja korrastatud materjalide põhjal
- Oskab vormistada oma uurimisvaldkonna teemat ja seda ka teistele esitada

Hindamine

Ajaloo õpitulemuste kontrolli ja hindamise eesmärk on saada ülevaade ajalooõpetuse õpitulemuste saavutatusest ja õpilase individuaalsest arengust ning kasutada saadud teavet õppe tulemuslikumaks kavandamiseks. Hinnatakse nii teadmisi ja nende rakendamise oskust kui ka üldpädevuste saavutatust, sh õpioskusi suuliste vastuste (esituste), kirjalike ja/või praktiliste tööde ning praktiliste tegevuste alusel, arvestades õpilase teadmiste ja oskuste vastavust ainekava taotletavatele õpitulemustele. Kirjalikke ülesandeid hinnates arvestatakse eelkõige töö sisu, kuid parandatakse ka õigekirjavead, mida hindamisel ei arvestata. Õpitulemusi kontrollides tuleb jälgida teadmiste (ajaloolise sõnavara) ja oskuste tasakaalu. Hindamismeetodite valikul arvestatakse õpilaste vanuselisi iseärasusi, individuaalseid võimeid ning valmisolekut ühe või teise tegevusega toime tulla. Õpitulemuste hindamisel kasutatakse sõnalisi hinnanguid ja numbrilisi hindeid.

Kolmandas kooliastmes kasutatakse kontrolliks ja hindamiseks nii avatud kui ka etteantud vastusega ülesanded. Arutluse puhul hinnatakse vastavust teemale, ajastu ja teemakohaste faktide tundmist, analüüsi, võrdlemise ja seoste loomise oskust ning isikliku suhtumise väljendamist põhjendatud hinnangute kaudu.

Arutluse hindedkaala 15 punkti

Töö struktuur (2 punkti)

- 0 – töö ei ole struktureeritud, esitatud on ainult teemaarendus;
- 1 – töö on struktureeritud, kuid ülesehitus ei ole loogiline: puudub sissejuhatus või kokkuvõte;
- 2 – töö ülesehitus on tervik (sissejuhatus, teemaarendus, kokkuvõte).

Teema avamine ja analüüs (4 punkti)

- 0 – töö ei ole teemakohane, tekstis esitatud on seostamata või on alla nõutava pikkuse;
- 1 – töö vastab teemale, kuid on lihtsakoeline jutustus;
- 2 – teema on avatud pealiskaudselt ja ühekülgsest, põhineb valdavalt näidetel;
- 3 – teema on avatud piisavalt, töö on kirjeldav-jutustav;
- 4 – teema on avatud põhjalikult, analüüs põhineb võrdlusel, põhjus-tagajärg seostel.

Ajastu tundmine, orienteerumine ajas (2 punkti)

- 0 – õpilane asetab sündmused valesse ajajärku;
- 1 – õpilane orienteerub ajastus, ajab segamini sündmuste toimumise järjekorra või toob sisse mõned käsitletavas ajas mitte toimunud sündmused;
- 2 – õpilane orienteerub ajas adekvaatselt.

Faktid (3 punkti)

- 0 – töös on rasked fakte, näiteid/fakte pole esitatud;
- 1 – faktid pole teemaga seotud, töös on mõned kergemad fakte;
- 2 – esitatud on üksikud teemaga seostatud faktid;
- 3 – fakte on esitatud piisavalt.

Järeldused ja hinnangud (2 punkti)

- 0 – järeldused ja hinnangud puuduvad, ei ole teema- või asjakohased;
- 1 – kirjutajal on oma seisukoht, kuid seda ei ole põhjendatud;
- 2 – kirjutajal on oma seisukoht, mis on argumentide ja näidetega põhjendatud.

Õigekiri ja stiil (2 punkti)

- 0 – teksti sõnastus ja õigekiri on puudulik, esinevad tõsised kirjavead;
- 1 – esineb üksikuid sõnastus- ja õigekirjavigu;
- 2 – teksti sõnastus ja õigekiri on korrektsed.

Õpitulemused III kooliastme lõpus

Põhikooli lõpetaja:

1. iseloomustab ajaloo põhietappe näidete kaudu;
2. mõistab eri ajastute kultuuripanust ning iseloomustab tähtsamaid ajaloosündmusi, isikuid ja kultuurinähtusi;
3. võrdleb ajaloosündmusi ja -nähtusi, leiab sarnasusi ja erinevusi, toob esile põhjusi ja tagajärgi, arutleb märksõnade/küsimuste toel, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda nii suuliselt kui ka kirjalikult;
4. teab Eesti ühiskonna arengujärke ja tähtsamaid ajaloosündmusi, seostab kodukoha, Eesti ja Euroopa ajalugu maailma ajaloo ja saab aru, et ajaloosündmusi võib tõlgendada mitmeti;
5. töötab mitmesuguste ajalooallikatega, kommenteerib ja hindab neid kriitiliselt;
6. otsib, analüüsib ja kasutab ajalooinfot, koostab kava ja mõistekaarti, ajalooreferaati ja lühiuurimust, esitleb seda suuliselt ja kirjalikult ning IKT vahendeid kasutades;

7. töötab kaardiga ja koostab lihtsamaid skeeme;
8. asetab end minevikus elanud inimese olukorda.

Õppeaine sisu 7. klassis

Keskaja koht maailma ajaloos, keskaja ühiskonna üldiseloomustus. Keskaja periodiseering, ühiskonnakorraldus, läänikord, eluolu ja maailmapilt. Kirik ja kultuur keskajal, ristiusu õpetuse alused, kiriku osa ühiskonnas, ristisõjad, keskaja ülikoolid ja teadus, romaani ja gooti stiil. Frangi riik, Frangi riigi teke, riik Karl Suure ajal, Frangi riigi jagunemine, kolm tuumikala: Itaalia, Prantsusmaa ja Saksamaa.

Araablased. Araabia ühiskond, Muhamed. Islam, araabia kultuur ja selle mõju Euroopale.

Bütsants, Bütsantsi tugevuse põhjused, Justinianus I, Vana-Vene riik.

Linnad ja kaubandus, linnade teke ja eluolu, hansakaubandus Põhja-Euroopas, tsunftikord, linnade valitsemine.

Põhja-Euroopa ja Eesti. Skandinaavia eluviis ja ühiskond, viikingite retked. Eesti keskajal, eluolu muinasaja lõpus. Muinasmaakonnad, muistne vabadusvõitlus ja ristiusustamine, ühiskonna struktuur. Valitsemine, Liivi Ordu. Linnad.

Keskaja ühiskond Inglismaa ja Prantsusmaa näitel. Saksa-Rooma keisririik, parlamendi kujunemine Inglismaal, Prantsusmaa ühendamise, eluolu keskajal.

Ühiskond varauusajal, tehnoloogia, uue maailmapildi kujunemine. Tehnoloogia areng. Maadevastuse tagajärjed avastatud maadele ja Euroopale.

Reformatsioon Saksamaal. Martin Luther. Eesti 16. sajandil, reformatsioon, haldusjaotus ja linnad, Liivi sõja põhjused ja tagajärjed.

Õpitulemused 7. klassi lõpus

Õpilane:

1. iseloomustab läänikorda, feodaalset hierarhiat, seisuslikku ühiskonda, naturaalmajandust, talupoegade ja feodaalide elulaadi; kiriku osa keskaja ühiskonnas ning kultuuripärandi säilitajana ja maailmapildi kujundajana; teab, kuhu tekkisid keskaegsed linnad, iseloomustab keskaegse linna eluolu;
2. iseloomustab Frangi riigi osatähtsust varakeskaegses ühiskonnas ja Frangi riigi jagunemist;
3. iseloomustab araabia kultuuri ja selle mõju Euroopale, näitab kaardil araablaste vallutusi;
4. kirjeldab viikingite elu, nimetab ja näitab kaardil nende retkede põhisuundi;
5. toob esile ristisõdade eesmärgid ja tulemused;
6. nimetab Eesti muinasmaakondi ja suuremaid linnuseid, iseloomustab eestlaste eluolu muinasaja lõpul, Eesti ristiusustamist ja muistset vabadusvõitlust;
7. teab, kuidas kujunes Bütsantsi riik ning tekkis Vana-Vene riik;
8. teab, kuidas mõjutasid varauusaegset ühiskonda maadevastused, tehnoloogia areng ja reformatsioon;

9. iseloomustab Eesti arengut 16. sajandil, majanduse ja linnade arengut ning reformatsiooni mõju;
10. seletab Liivi sõja põhjusi ja tagajärgi;
11. teab, mis muutused toimusid Rootsi ja Vene ajal Eesti võimukorralduses, talurahva elus, hariduses ja kultuuris ning mis olid Põhjasõja tagajärjed Eestile;
12. seletab ja kasutab kontekstis mõisteid *paavst, patriarh, piiskop, preester, munk, nunn, senjäär, vasall, feodaal, pärisori, Inglise parlament, raad, tsunft, gild, Hansa Liit, Mõõgavendade Ordu, Liivi Ordu, romaani stiil, gooti stiil, koraan, Muhamed, mošee, Meka; maadeavastused, reformatsioon, protestandid, luteri, usk, renessanss, humanism*;
13. teab, kes olid Karl Suur ja Justinianus I, Kolumbus, Martin Luther ning iseloomustab nende tegevust.

Õppeaine sisu 8. klassis

Uusaja ühiskonna põhijooned Euroopas, absolutismi kujunemine, Louis XIV, valgustusfilosoofia, Inglise kodusõda ja restauratsioon, Inglismaa ja Prantsusmaa, 18. sajandi valgustatud absolutism Preisimaa näitel, Friedrich II.

Eesti Rootsi ja Vene riigi koosseisus, valitsemine, keskvoim ja aadli omavalitsus, Balti erikord, Põhjasõda, Peeter I, Eesti talurahvas 17. ja 18. sajandil, muutused majanduses ja poliitikas, vaimuelu (religioon, haridus, kirjasõna).

USA iseseisvumine, Iseseisvussõda, USA riiklik korraldus.

Prantsuse revolutsioon ja Napoleoni ajastu. Prantsuse revolutsiooni põhjused ja kulg, Napoleoni reformid, Prantsuse revolutsiooni ja Napoleoni sõdade tähtsus Euroopa ajaloos.

Industriaalühiskonna kujunemine, tööstuslik pööre, vabrikutootmine, linnastumine, industriaalühiskonna sotsiaalne pale, 19. sajandi poliitilised õpetused.

Rahvuslus ja rahvusriigid, rahvusluse kasv Euroopas, rahvusriigi loomine Saksamaa näitel, Saksa keisririik. Eesti 19. sajandil ja 20. sajandi algul, Vene impeeriumi äärealade poliitika, talurahvaseadused, rahvuslik ärkamine, selle eeldused, liidrid ja üritused, venestusaeg, 1905. aasta revolutsiooni tagajärjed.

Esimene maailmasõda, uue jõudude vahekorra kujunemine Euroopas, sõja põhjused, kulg ja tagajärjed, maailmasõja mõju Eestile. Eesti iseseisvumine: autonoomiast Vabadussõjani. Kultuur 19. sajandil ja 20. sajandi algul: eluolu, ajakirjandus, seltsiliikumine.

Õpitulemused 8. klassi lõpus

Õpilane:

1. teab, mis muutused toimusid Rootsi ja Vene ajal Eesti võimukorralduses, talurahva elus, hariduses ja kultuuris ning mis olid Põhjasõja tagajärjed Eestile;
2. iseloomustab valitsemiskorralduse muutusi uusajal: seisuslik riik, absolutism, valgustatud absolutism, parlamentarism;

3. selgitab Prantsuse revolutsiooni ning Napoleoni reformide põhjusi, tagajärgi ja mõju;
4. toob esile ühiskonna ümberkorraldamise võimalusi reformide ja revolutsiooni teel ning saab aru, mille poolest need erinevad;
5. teab, mis muutused toimusid Euroopa poliitilisel kaardil Vestfaali rahu ning Viini kongressi tulemusena, ning näitab neid kaardil;
6. teab, kuidas tekkisid Ameerika Ühendriigid, ja iseloomustab Ameerika Ühendriikide riigikorraldust;
7. näitab kaardil Esimeses maailmasõjas osalenud riikide liite;
8. iseloomustab rahvuslikku liikumist Eestis ja Euroopas;
9. selgitab Eesti iseseisvumist;
10. teab Esimese maailmasõja põhjusi ja tagajärgi;
11. iseloomustab 19. sajandi ja 20. sajandi alguse peamisi kultuurisaavutusi;
12. teab, kes olid Napoleon, Louis XIV, Peeter I ja Voltaire ning iseloomustab nende tegevust.
13. selgitab ja kasutab kontekstis mõisteid *valgustus, reform, revolutsioon, restauratsioon, absolutism, parlamentarism, rahvusriik, monopol, linnastumine, rahvuslik liikumine, venestamine, autonoomia, Antant, Kolmikliit, liberalism, konservatism, sotsialism.*

Õppeaine sisu 9. klassis

Rahvusvaheline olukord, Pariisi rahukonverents, poliitiline kaart pärast Esimest maailmasõda, Rahvasteliidu tegevus ja mõju, sõjakollete kujunemine Aasias ja Euroopas.

Maailmamajandus, ülemaailmse majanduskriisi põhjused, olemus ja tagajärjed.

Demokraatia ja diktatuuri põhijooned, demokraatia Ameerika Ühendriikide näitel, autoritarism Itaalia näitel, totalitarism NSV Liidu ja Saksamaa näitel.

Eesti Vabariik, Vabadussõda, Asutav Kogu, maareform ja põhiseadus, demokraatliku parlamentarismi aastad, vaikiv ajastu, majandus, kultuur ja eluolu, välispoliitika.

Kultuur ja eluolu kahe maailmasõja vahel, uued kultuurinähtused, teadus, tehnika areng, aatomiuuringud, auto ja lennuk, raadio, kino ja film, kirjandus ja kunst, uued propagandavahendid.

Kultuur ja eluolu paikkonnas 20. sajandi algul.

Rahvusvaheline olukord. Lääneriikide järeleandmised Saksamaale. München. MRP. Sõjategevuse üldiseloomustus, sõja algus ja lõpp, sõdivad pooled, rinded: Idarinne, Läänerinne, Vaikse Ookeani ja Põhja-Aafrika piirkond, holokaust, ÜRO asutamine. Eesti Teise maailmasõja ajal, baaside ajastu, iseseisvuse kaotamine, juuniküüditamine, sõjategevus Eesti territooriumil, Nõukogude ja Saksa okupatsioon.

Teise maailmasõja mõjud paikkonnas.

Külm sõda, külma sõja põhijooned ja avaldumisvormid, kriisid ja sõjad. Läänemaailm USA ja Saksamaa Liitvabariigi näitel. USA ühiskond, sisepoliitika, ühiskondlikud liikumised, välispoliitika. Saksamaa Liitvabariigi majanduse areng, Ida- ja Lääne-Saksamaa suhted.

Kommunistlikud riigid, kommunistliku süsteemi teke. NSV Liit, stalinism, sula, stagnatsioon.

Eesti Nõukogude okupatsiooni all, piiride muutumine, repressioonid, kollektiviseerimine, industrialiseerimine, poliitiline juhtimine, kultuur ja eluolu. Kommunistliku süsteemi lagunemine, *perestroika* ja *glasnost*, Mihhail Gorbatšov, Boris Jeltsin, Saksamaa ühinemine.

Eesti Vabariigi iseseisvuse taastamine. Laulev revolutsioon, Balti kett, põhiseadusliku korra taastamine.

Maailm alates 1990. aastaist, üldülevaade, Euroopa Liidu laienemine, NATO laienemine, uued vastasseisud.

Kultuur ja eluolu 20. sajandi teisel poolel. Teaduse ja tehnika areng, aatomiuuringud, infotehnoloogia, massikultuur, naine ja ühiskondlik elu, muutused mentaliteedis. Poliitilised liikumised, kultuur ja eluolu ning ajalooline mälu ja mäluasutused kodukohas.

Õpitulemused 9. klassi lõpus

Õpilane:

1. näitab kaardil Esimese maailmasõja järel toimunud muutusi;
2. iseloomustab ning võrdleb demokraatlikku ja diktatuurset ühiskonda;
3. iseloomustab ning võrdleb Eesti Vabariigi arengut demokraatliku parlamentarismi aastail ja vaiksival ajastul;
4. iseloomustab kultuuri arengut ja eluolu Eesti Vabariigis ning maailmas, nimetab uusi kultuurinähtusi ja tähtsamaid kultuurisaavutusi;
5. näitab kaardil Teise maailmasõja sõjategevust
6. iseloomustab, milline oli rahvusvaheline olukord Teise maailmasõja eel, ja toob esile Teise maailmasõja puhkemise põhjuseid, sõja tulemused ja tagajärjed;
7. selgitab MRP ja baaside lepingu tähtsust Eesti ajaloos;
8. iseloomustab Eesti Vabariigi iseseisvuse kaotamist;
9. teab, millal algas ja lõppes Teine maailmasõda, toob esile Teise maailmasõja tulemused ja tagajärjed;
10. teab, mis riigid tegutsesid koostöös Saksamaaga ning mis riikidest moodustus Hitlerivastane koalitsioon;
11. iseloomustab külma sõja olemust ning toob esile selle avaldumise valdkonnad ja vormid;
12. näitab kaardil olulisemaid külma sõja aegseid kriisikoldeid ja muutusi maailma poliitilisel kaardil 1990. aastail;
13. iseloomustab tööstusriikide arengut USA ja Saksamaa Liitvabariigi näitel;
14. iseloomustab kommunistlikku ühiskonda NSV Liidu näitel ning Eesti arengut NSV Liidu koosseisus;
15. toob esile kommunistliku süsteemi kokkuvarisemise põhjused ja tagajärjed;
16. analüüsib Eesti iseseisvuse taastamist ja Eesti Vabariigi arengut;
17. iseloomustab kultuuri ja eluolu 20. sajandil;

18. seletab ja kasutab kontekstis mõisteid *demokraatia, diktatuur, autoritarism, totalitarism, ideoloogia, fašism, kommunism, natsionaalsotsialism, repressioon, Rahvaste Liit, Versailles' süsteem, vaikiv ajastu, parlamentarism, Tartu rahu; MRP, holokaust, küüditamine, baaside leping, okupatsioon, ÜRO, perestroika, glasnost, külm sõda, kriisikolle, kollektiviseerimine, industrialiseerimine, plaanimajandus, massirepressioon, Atlandi Harta, Euroopa Liit, NATO, Balti kett, laulev revolutsioon*;
19. teab, kes olid Jossif Stalin, Benito Mussolini, Adolf Hitler, Franklin Delano Roosevelt, Konstantin Päts, Jaan Tõnisson, Mihhail Gorbatšov, Boris Jeltsin, Arnold Rüütel, Lennart Meri, Edgar Savisaar ja Mart Laar, ning iseloomustab nende tegevust.

Kursuse „Tallinna lugu“ sisu

Teemad: Saamise lugu; Olemise lugu; Elamise lugu

Tallinna ajalooõpetuses omandavad õpilased Tallinna kultuuriruumis ning ajaloolises keskkonnas orienteerumiseks vajalikke teadmisi ja oskusi. Õpilasi suunatakse teadvustama, analüüsima, kriitiliselt hindama ning tõlgendama linna minevikus aset leidnud sündmusi ja protsesse, linnaosade seoseid omavahel ja tänapäevaga ning ajaloosündmuste erineva tõlgendamise põhjusi.

Tallinna loo õpetus on kronoloogilis-temaatiline. Õppeaine algab sissejuhatava algõpetusega ning jätkub muinas- ja vanaaja, keskaja, uusaja ning lähiajaloo õppimisega. Tallinna ajalugu õpitakse lõimituna Eesti ajaloo kursusesse. Ainekavas eraldi esitatud Tallinna lood käsitletakse põhjalikult ja süsteemselt ning tõmmatakse paralleele Eesti ajaloo. Käsitluse põhimõte on liikumine lähemalt kaugemale, alustades kodukoha ajaloost, kus on oluline luua käsitletava teema ja paikadega isiklik seos.

„Tallinna loo eesmärk“ on, et õpilane:

1. Tunneb oma kodukoha ajalugu, Tallinna ajalugu
2. Väärtustab Tallinna kultuurilist mitmekesisust ning oma rolli kultuuripärandi säilitajana ja edasikandjana ning määratleb end oma tallinlasena.
3. Tunneb Tallinna halduskorraldus ja majanduslikku arengut

Õpitulemused

Tunneb Tallinna toimimise põhimõtteid, töötab ajastut iseloomustavate allikatega ning hindab neid kriitiliselt. Näitab kaardil Tallinna eri osasid. Iseloomustab religiooniosa keskaegse inimese maailmapildis. Iseloomustab keskaja, uusaja ja kaasaja Tallinna ühiskonda ja eluolu.

Teema „Tallinna lugu“ läbimise järel õpilane:

1. teab, kuidas muutus Tallinna õiguslik seisund ja majanduslik olukord,
2. mõistab ärkamisaja tähendust ja tähtsust ning selle mõju kodanikuühiskonna kujunemisele Tallinna ajaloos;
3. iseloomustab Tallinna rahvusliku mitmekesisust

Projektid ja praktilised tööd

Muuseumid (nt Tallinna Linnamuuseum, Kunstimuuseum Tallinna Ajaloomuuseum, Eesti Vabaõhumuuseum, Eesti Meremuuseum jne).

Õppekäigud - ja ekskursioonid : Arheoloogiakeskus Tallinnas, arheoloogiaalane ekspositsioon Vabaduse väljakul, Vanalinn, Niguliste ja Pühavaimu kirik, Tallinna Raekoda, Kadrioru või Kalamaja park

Kasutatav õppevara

- I. Põltsam-Jürjo, P. Piirimäe, U. Vent. Keskaeg. I osa. Ajalooõpik 7. klassile. Avita 2011
- I. Põltsam-Jürjo, J. Kreem, P. Piirimäe, M. Mägi, R.-M. Blauhut, K. Ezzoubi. Keskaeg. II osa. Ajalooõpik 7. klassile. Avita 2012
- I. Põltsam-Jürjo, P. Piirimäe, U. Vent. Keskaeg. I osa. Töövihik 7. klassile. Avita 2011
- I. Põltsam-Jürjo, J. Kreem, P. Piirimäe, M. Mägi, R.-M. Blauhut, Katri Ezzoubi. Keskaeg. II osa. Töövihik 7. klassile. Avita 2012
- Ajaloo atlas põhikoolile. Regio 2000
- P. Piirimäe Uusaeg õpik I osa, Avita 2014
- M. Seppel, A. Pajur Uusaeg õpik II osa, Avita 2013
- M. Somelar Uusaeg, töövihik I osa Avita 2014
- M. Somelar Uusaeg, töövihik II osa Avita 2013
- Sari „Inimene läbi aegade”.
- Vana_Kreeka inimene 2001
- Vana-Rooma inimene. 2004.
- Bütsantsi inimene. 2002.
- Keskaja inimene. 2002.
- Barokiajastu inimene. 2000.
- Valgustusaja inimene. 2006.
- Romantismiaja inimene. 2003.
- Le Goff, J. Keskaja Euroopa kultuur. 2000.
- Maailma usundid. 2006.
- Waines, D. Sissejuhatus islamisse. 2003.
- Tagasivaade minevikku – erinevad vaatenurgad. 2000
- Ajalugu ei ole ainult minevik. Minevik ei ole veel ajalugu. 2004
- R. Stradling. Euroopa 20. sajandi ajaloo õpetamine. 2005
- R. Stradling. Multiperspektiivsus ajaloo õpetamisel. Teejuht õpetajale. 2005
- Eesti ajalugu. Kronoloogia. Koost. Vahtre, S., Olion, Tallinn 1994, 2007
- Eesti rahva ajalugu 2. Taani- ja orduaeg, mõisad ja teoorjus. JK, Tallinn 1996
- Eesti rahvakultuuri leksikon. Koost. Viires, A. Eesti Entsüklopeediakirjastuse AS 1995, 2000, 2007
- Henriku Liivimaa kroonika. Eesti Raamat, Tallinn 1982, 1993, 2005
- Bartholomäus Hoeneke. Liivimaa noorem riimkroonika. Eesti Riiklik Kirjastus, Tallinn 1960
- Balthasar Russow. Liivimaa kroonika. Tallinn 1993
- Christian Kelch: Liivimaa kroonika, tõlk. Ivar Leimus, Tartu 2004.

- Christian Kelch: Liivimaa kroonika järg, tõlk. Ivar Leimus, Tartu 2009.
- Johann Renner. Liivimaa ajalugu 1556 – 1561. Olion, Tallinn 1995, 2006
- Põltsam, I., Söömine ja joomine keskaegses Tallinnas. Argo, Tallinn 2002
- Vahtre, S. Muinasaja loojang Eestis. Olion, Tallinn 1990
- Vahtre, S., Piirimäe, H. Meie kaugem minevik. Valgus, Tallinn, 1983
- Tamm, J. Eesti keskaegsed kloostrid. Eesti Entsüklopeediakirjastus, Tallinn 2002
- Zobel, R. Tallinn (Reval) keskajal. Eesti Entsüklopeediakirjastus, Tallinn 2001
- Aivar Kriiska, Andres Tvauri, Anti Selart, Birgit Kibal, Andres Andresen, Ago Pajur: Eesti ajaloo atlas, Tallinn 2006.
- Eesti ajalugu VI: Vabadussõjast taasiseseisvumiseni. Toim. Ago Pajur ja Tõnu Tannberg. Tartu: Ilmamaa, 2005.
- Eesti ajalugu, peatoim. Hans Kruus, 3. kd.: Rootsi ja Poola aeg, Tartu 1940.
- Eesti ajalugu elulugudes, koost. Sulev Vahtre, Tallinn 1997.
- Baasidelepingust anneksioonini: Dokumente ja materjale. Tallinn, 1991. Eesti ajalugu: Kronoloogia. Koost. Sulev Vahtre. Tallinn, 1994.
- Endel Annus: Eesti kalendrikirjandus 1720–1900. Tallinn 2000.
- Veiko Berendsen, Margus Maiste: Esimene ülevenemaaline rahvaloendus Tartus 28. jaanuaril 1897, Tartu 1999.
- Eesti kunsti ajalugu, 2. kd.: 1520–1770, toim. Krista Kodres, Tallinn 2005.
- Ilmar Talve: Eesti kultuurilugu. Keskaja algusest Eesti iseseisvumiseni, Tartu 2004.
- Eesti rahvakultuur, toim. Ants Viires ja Elle Vunder, Tallinn 1998.
- Eesti talurahva ajalugu, toim. Juhan Kahk ja Enn Tarvel, Tallinn 1992.
- Ea Jansen: Eestlane muutub ajas. Seisusühiskonnast kodanikuühiskonda, Tartu 2007.
- Indrek Jürjo: Liivimaa valgustaja August Wilhelm Hupel 1737–1819, Tallinn 2004.
- Toomas Karjahärm, Väino Sirk: Eesti haritlaskonna kujunemine ja ideed 1850–1917, Tallinn 1997.
- Toomas Karjahärm: Ida ja Lääne vahel. Eesti-Vene suhted 1850–1917, Tallinn 1998.
- Johannes Kõpp: Kirik ja rahvas. Sugemeid eesti rahva vaimse palge kujunemise teelt, Lund 1959.
- Mart Laar: Raamat Jakob Hurdast, Tartu 1995.
- Margus Laidre: Lõpu võidukas algus. Karl XII Eesti- ja Liivimaa 1700–1701. Tartu 1995.
- Margus Laidre: Dorpat 1558–1708. Linn väe ja vaenu vahel, Tallinn 2008
- Mati Laur: Eesti ajalugu varasel uusajal 1550–1800, Tallinn 1999.
- Matri Laur: Abja fenomen. Talude päriksostmise algusest Eestis. – Ajalooline Ajakiri 1999, nr. 3-4, lk. 19-31.
- Herbert Ligi: Talupoegade koormised Eestis 13. sajandist 19. sajandi alguseni, Tallinn 1968.
- Juhan Maiste: Eestimaa mõisad, Tallinn 1996.
- Aadu Must: Eestlaste perekonnaloos allikad, Tartu 2000.
- Heldur Palli: Eesti rahvastiku ajalugu aastani 1712, Tallinn 1996.
- Heldur Palli: Eesti rahvastiku ajalugu 1712–1799, Tallinn 1997.
- Toomas Paul: Eesti piiblitõlke ajalugu, Tallinn 1999.
- Helmut Piirimäe (toim.): Tartu Ülikooli ajalugu, 1. kd. (1632–1798), Tallinn 1982.
- Helmut Piirimäe: Rootsi riigimajandus Eesti- ja Liivimaa XVII sajandil, Tartu 2009.

- Raimo Pullat (koost.): Tallinna ajalugu 1860-ndate aastateni, Tallinn 1976.
- Tõnu Raid: Eesti teedevõrgu kujunemine, Tallinn 2005.
- Tiit Rosenberg: Eesti mõisate ajalooline ülevaade. – Eesti mõisad, Tallinn 1994, lk. 7-55.
- Seltsid ja ühiskonna muutumine: talupojaühiskonnast rahvusriigini. Artiklite kogumik, toim. Ea Jansen, Jaanus Arukaevu, Tartu 1995.
- Ilmar Talve: Eesti kultuurilugu. Keskaja algusest Eesti iseseisvumiseni, Tartu 2004.
- Arvo Tering: Ülikoolidesse sõitvate eesti- ja liivimaalaste reisiolud 17.-18. sajandil.
- Kultuuriloolised ekskursid, Tartu 2000 (Eesti Ajalooarhiivi Toimetised, 6), lk. 67-117.
- August Traat: Vallakohus Eestis. 18. sajandi keskpaigast kuni 1886. aasta reformini, Tallinn 1980.
- Lauri Vahtre: Eestlase aeg. Uurimus Eesti rahvapärase ajaarvamise ajaloost, Tallinn 2000.
- Sulev Vahtre: Eestimaa talurahvas hingeloenduste andmeil (1782–1858), Tallinn 1973.
- Ants Viires: Vana Eesti rahvaelu, Tallinn 2004.
- Baasidelepingust anneksioonini. Dokumente ja materjale, koost. Jüri Ant, Tallinn 1991.
- Jüri Ant (koost.): Kas nad lahkusid Moskva rongiga? 1. detsember 1924. Artikleid ja dokumente, Tallinn 1996.
- Mati Graf: Parteid Eesti Vabariigis 1918–1934, Tallinn 2000.
- Magnus Ilmjärv: Hääletu alistumine. Eesti, Läti ja Leedu välispoliitilise orientatsiooni kujunemine ja iseseisvuse kaotus. 1920. aastate keskpaigast anneksioonini, Tallinn 2004.
- Toomas Karjahärm, Väino Sirk: Kohanemine ja vastupanu. Eesti haritlaskond 1940–1987, Tallinn 2007.
- Olev Liivik: Eestimaa Kommunistliku Partei Keskkomitee aparaat, Tartu 2006.
- Eero Medijainen: Saadiku saatus. Välisministeerium ja saatkonnad 1918–1940, Tallinn 1997.
- Eero Medijainen: Maailm prowintsionu peeglis. Rahvusvahelised suhted ja Eesti välispoliitika karikatuuridel 1918–1940, Tartu 1998.
- Eero Medijainen: 1939. Võimalused ja valikud, Tartu 2000.
- Romaldas J. Misiunas, Rein Taagepera: Balti sõlтеаastad 1940–1990, Tallinn 1997.
- Ago Pajur: Iseseisvusmanifesti sünd. – Tuna 2003, nr. 2, lk. 27-43.
- Ago Pajur: Landeswehri sõja puhkemine. Eesti vaatenurk. – Tuna 2009, nr. 2, lk. 51-71.
- Arvo Pesti (koost.): Dissidentlik liikumine Eestis aastatel 1972–1987, Tallinn 2009.
- Georg von Rauch: Balti riikide ajalugu 1918–1940, Tallinn 1995.
- Sõja ja rahu vahel. Koguteos, 1. kd.: Eesti julgeolekupoliitika 1940. aastani, toim. Enn Tarve ja Tõnu Tannberg, Tallinn-Tartu 2004.
- Buehl, Doug. Interaktiivõppe strateegiad klassiruumis. SA Omanäolise Kooli Arenduskeskus. Tallinn, 2002
- Buehl, Doug. Interaktiivõppe strateegiad klassiruumis. 2002.
- Raudsepp, A., Pajur, A., Tannberg, T., Hallik, T. Ajalugu koolitunnis. Sõjad ja konfliktid. Tartu, Raudpats 2008.
- Iisrael ja Palestiina. Individuaal- ja rühmatöid ajalootunniks. Koostanud Andra Kalda. 2004.

- <http://www.err.ee> (ERR arhiiv, Vikerraadio ja R2 saated).
- <http://dea.nlib.ee/> (Eesti digitaliseeritud ajalehed, eeskätt XIX sajand).
- <http://www.ut.ee/et/oppimine/koolidele> (avalikud videoloengud 2006 ja 2005).
- Interaktiivsed õppematerjalid
- <http://www.history.ee>
- <http://www.history.ee>
- <http://www.history.ee/Berta>
- <http://www.hot.ee/arheoloogmust/>
- ERR arhiiv: <http://www.err.ee>
- Eesti digitaliseeritud ajalehed: <http://dea.nlib.ee/>
- <http://www.history.ee>, <http://www.folklore.ee/Berta>

ÜHISKONNAÕPETUSE AINEKAVA

Ühiskonnaõpetuse nädalatundide jaotumine II kooliastmes

- 6. klassis 1 tund

Õppeaine kirjeldus II kooliastmes

Põhikooli ühiskonnaõpetusega taotletakse, et õpilane:

- 1) tunneb huvi ühiskonna probleemide vastu, oskab neid märgata ja uurida ning oma seisukohti ja valikuid põhjendada;
- 2) oskab tulla toime tänapäeva ühiskonnas, lähtudes üldinimlikest väärtustest;
- 3) teab, kuidas osaleda poliitika kujundamises ja teostamises nii kohalikul kui ka Eesti riigi tasandil;
- 4) väärtustab inimõigusi ja demokraatia põhimõtteid, nagu seaduslikkus, vabaduse ja vastutuse seos; arvestab teisi, väärtustab mitmekesisust, panustab ühiskonna jätkusuutlikku arengusse ja sidususse ning seisab vastu kesksete normide rikkumisele; on seaduskuulekas;
- 5) määratleb ennast ühiskonna liikmena, Eesti, Euroopa ja maailmakodanikuna.

Ühiskonnaõpetusel on oluline koht õpilaste sotsiaalse kompetentsuse kujunemises. Ühiskonnaõpetus aitab õpilasel kujuneda ettevõtlikuks, ennast teostavaks, kaasinimesi arvestavaks, sotsiaalselt pädevaks ja toimetulevaks ühiskonnaliikmeks. Põhikooli ühiskonnaõpetus käsitleb kõige üldisemal kujul ühiskonna toimimist, kodaniku seoseid

ühiskonna põhivaldkondadega (majandus, poliitika, õigus), ent ka suhteid teiste sotsiaalsete rühmadega. Kodanikuna mõistetakse demokraatliku ühiskonna liiget, kes suhtleb ühiskonna institutsioonidega vastavalt oma huvidele ja võimalustele. Teises kooliastmes tutvub õpilane oma lähiümbruse sotsiaalsete suhete süsteemiga, keskendudes sotsiaalselt erinevate isiksuste ja rühmade koosseisusteerimisele. Käsitelu keskmes on inimesed meie ümber, kool ning õpilase kodukoht. Ainet käsitletakse võimalikult igapäevaeluga seostatult.

Ühiskonnaõpetuse eesmärk on praktiliste ülesannete, probleemide analüüsimise ja ainealaste põhimõistete omandamise kaudu saada tervikpilt ühiskonna toimimisest. Olulisel kohal on igapäevaeluga seonduvate probleemide lahendamine ning asjatundlike otsuste tegemise oskuste omandamine, mis aitab kaasa õpilase toimetulekule ühiskonnas. Nii kujuneb õpilasel tervikpilt ühiskonnast, kus teadvustatakse inimtegevuse ja looduse vastastikust mõju ning väärtustatakse jätkusuutlikku eluviisi.

Läbivad teemad ja ainetevaheline lõiming II kooliastmes

Läbivad teemad:

- Kultuuriline identiteet
- Väärtused ja kõlblus
- Teabekeskond
- Keskkond ja jätkusuutlik areng

Ühiskonnaõpetuse tunnis omandatud teadmised, oskused ja hoiakud seostuvad tihedalt teistes õppeainetes õpituga, olles aluseks elukestvale õppele.

Lõiming:

- ajalugu – kogukonna identiteedi teke, Euroopa tsivilisatsiooni kujunemine eluolu erinevates tsivilisatsioonides inimese õiguslik seisund ja kaitse;
- inimeseõpetus – eelarvamuste mõju konfliktide lahendamine, kogukonnasisesed suhted, seaduskuulekus internetisuhtluse ohud ja võimalused meediaohud, vastutus oma sõnade ja tegude eest meedias.
- matemaatika – statistilise materjali kasutamine.
- eesti keel – teabekeskond; suuline ja kirjalik suhtlus.
- kirjandus – vastavate teemade käsitlemine ilukirjanduses; väärtus ja kõlblus

Ühiskonnaõpetusel on tähtis koht õpilaste väärtushinnangute ja hoiakute kujunemises, nagu ettevõtlikkus, seaduste austamine, töökus, sooline võrdõiguslikkus, kodanikualgatus, sotsiaalne õiglus ja kodanike võrdne kohtlemine, inimõiguste austamine, mõistev suhtumine erinevustesse, tauniv suhtumine eelarvamustesse, säästlik suhtumine keskkonda, lugupidav suhtumine teiste rahvaste ja maade kultuuritraditsioonidesse ning soov neid tundma õppida; oma maa kultuuripärandi väärtustamine; teadvustamine, et kõikjal ei elata ühtviisi hästi jne. Kogu õppes kasutatakse nüüdisaja tehnoloogilisi vahendeid, sh IKT võimalusi, arvestades kasutatava tarkvara legaalsust, interneti ja IT turvariske ning küberkuritegevust (riigiportaal, e-teenused, omavalitsus- ja riigiasutuste kodulehed, teabepäring, õigusaktid internetis). Nii omandab õpilane teabe ja tehnoloogia kasutamise oskuse, mille vajadus tänapäeva maailmas pidevalt kasvab.

Hindamine

Hinnatakse nii õpilase teadmisi ja nende rakendamise oskust kui ka üldpädevuste saavutatust, sh. õpioskusi suuliste vastuste (esituste), kirjalike ja/või praktiliste tööde ning praktiliste tegevuste alusel. Aineteadmiste ja -oskuste kõrval antakse hinnanguid ka väärtuselistes ning hoiakulistest küsimustes. Väärtuste ja hoiakute hindamist võimaldavad rollimängud, juhtumianalüüsid ning rühmatöö. Hinnanguid andes ja numbriliselt hinnates võetakse aluseks ainekavaga määratud õpitulemused. Hindamismeetodite valikul arvestatakse õpilaste vanuselisi iseärasusi, individuaalseid võimeid ning valmisolekut ühe või teise tegevusega toime tulla.

Ülesannete täitmisel hinnatakse põhjalikkust ja täpsust. Praktiliste tööde puhul ei hinnata mitte ainult tulemust, vaid ka protsessi käiku: töö planeerimise, teostamise, tulemuste tõlgendamise, järelduste tegemise, põhjendamise ning tulemuste esitamise oskust. Kirjalikke ülesandeid hinnates arvestatakse eelkõige töö sisu, kuid parandatakse ka õigekirjavead, mida hindamisel ei arvestata. Kokkuvõtvaiks hindamiseks kasutatakse arvamusalugu ja juhtumianalüüsi, dokumendi, kaardi tundmist, avatud ja etteantud vastustega ülesandeid, mõiste ja selgituse kokkuvõimist, teabe tõlkimist teise vormi (graafikust tabelisse vms), info leidmist, kasutamist ja rühmitamist.

Õpitulemuste hindamisel kasutatakse sõnalisi hinnanguid ja numbrilisi hindeid.

Õpitulemused II kooliastme lõpus

6. klassi lõpetaja:

1. on viisakas, sõbralik, väarikas, vastutustundlik, töökas, täpne ja aus;
2. teab ja väärtustab demokraatia põhimõtteid;
3. mõistab, kuidas demokraatia põhimõtted saavad toimida koolis; märkab probleeme koolis, toetab oma käitumise ja osalemisega koolidemokraatiat;
4. loetleb Eesti riigi valitsemise põhilisi institutsioone ja kirjeldab nende ülesandeid (kohalik omavalitsus, Riigikogu, Vabariigi Valitsus, Vabariigi President, kohus);
5. teab, mis on põhiseadus ja teised seadused, miks seadusi tuleb täita; teab, mis on lapse õigused ja vastutus;
6. selgitab näidetega, mis on kodanikuühendus, kodanikualgatus ja vabatahtlik töö; põhjendab vabatahtliku töö vajalikkust ning pakub abi abivajajatele; tunneb ära ebaõigluse ja oskab sellele vastu seista;
7. mõistab inimeste iseärasusi, teab, et inimesed erinevad rahvuse, soo, vaimse ja füüsilise suutlikkuse ning vaadete ja usutunnistuste poolest; on salliv erinevuste suhtes ja valmis koostööks, oskab vältida ja lahendada konflikte;
8. toob näiteid ühiskonna toimimiseks ja arenguks vajalikest elukutsetest ja ettevõtetest ning väärtustab töötamist kui peamist elatusallikat; tunneb oma õigusi ja vastutust omanikuna ja tarbijana;
9. oskab leida teavet oma eesmärkide ja huvide tarbeks ning seda kriitiliselt hinnata; esitab oma teadmisi ja seisukohti selgelt ja veenvalt ning suudab neid põhjendada; loob, kasutab ja jagab infot ning väärtustab enda ja teiste autorite tööd;
10. teab, et tal on õigus saada abi, ning oskab leida abi ettetulevates elusituatsioonides.

Õppeaine sisu 6. klassis

Eestis ja õpilase kodukohas elavad rahvarühmad (sotsiaalsed, rahvuslikud, religioossed jm).

Sooline võrdõiguslikkus. Pere ja suguvõsa. Naabruskond maal ja linnas. Sõpruskond. Koolipere.

Euroopa riigid, Eesti naaberriigid. Kodukohas tegutsevate seltside, klubide ja ühenduste tegevus. Noorteorganisatsioonid. Eakohased kodanikualgatuse võimalused. Koostöö ja ühistegevus, kommunikatsioonivõimalused.

Rahva osalemine ühiskonna valitsemises. Võimude lahusus. Riigikogu, Vabariigi Valitsus, Vabariigi President, kohus. Kohalik omavalitsus. Seaduse ülimuslikkus, seadus kui regulatsioon. Peamised inimõigused (õigus elada, õigus vabadusele ja inimväarikusele jne). Õpilasomavalitsus, õpilaste osalemine koolielu korraldamises ja õpilasesinduses. Kooli sisekord (kodukord). Lapse õigused (õigus haridusele, õigus vanemlikule hoolitsusele jne). Õiguste, kohustuste ja vastutuse tasakaal.

Aja ja kulutuste planeerimine ning raha kasutamine, laenamine ja säästmine. Elukutsed – teadmised ja oskused. Elukestev õpe. Elukutsed ja ettevõtted kodukohas. Teadlik, säästev tarbimine. Töökultuur ja tööeetika. Raamatukogu, internet. Ajalehed, ajakirjad, raadio, televisioon, meediakanalite integratsioon. Teadlik infotarbimine ja -edastamine. Autoriõiguste kaitse.

Õpitulemused 6.klassi lõpus

Õpilane:

1. seletab oma sõnadega ning kasutab kontekstis mõisteid rahvus, riik, võrdõiguslikkus ja sallivus; kodanikuühendus, kodanikualgatus, vabatahtlik tegevus; inimõigus, seadus, demokraatia;
2. nimetab Eestis ja kodukohas elavaid rahvarühmi ning kirjeldab nende eluolu ja kultuuritraditsioone;
3. nimetab Eestis esindatud peamisi usundeid ja kirjeldab nende kombeid;
4. toob näiteid naiste ja meeste võrdsete õiguste ja nende rikkumise kohta Eestis;
5. suhtub sallivalt erinevustesse;
6. teab ja hoiab kogukonna traditsioone;
7. teab, mis on isikutunnistus ja reisidokumendid (pass, isikutunnistus);
8. nimetab ja näitab kaardil Eesti naaberriike ning toob näiteid, kuidas muu maailm mõjutab elu Eestis.
9. nimetab kodukohas tegutsevaid seltse, klubisid ja ühendusi ning kirjeldab nende tegevust;
10. nimetab kodukohas ja koolis tegutsevaid noorteorganisatsioone ning kirjeldab nende tegevust;
11. teab kodukoha kodanikualgatusi ning algatab neid ja osaleb neis võimaluse korral;
12. toob näiteid vabatahtliku töö kasulikkuse kohta; märkab probleeme ja pakub vajajatele abi.
13. iseloomustab ja väärtustab demokraatia põhimõtteid (arvamuste mitmekesisus ja sõnavabadus, osalus aruteludes ja otsustamises, õigus valida ja saada valitud);
14. nimetab ja austab inimõigusi;
15. teab, et Eesti on demokraatlik vabariik, nimetab Vabariigi Valitsuse, Riigikogu ja Vabariigi Presidendi peamisi ülesandeid;
16. teab, mis on kohalik omavalitsus, toob näiteid oma valla/linna omavalitsuse tegevuse kohta;
17. teab, et kõik on võrdsed seaduse ees ja peavad seadusi täitma, toob näiteid seaduskuuleka käitumise kohta.
18. kirjeldab demokraatia põhimõtete toimimist koolis;
19. märkab ja arvestab erinevaid huve ja võimalusi ning on valmis koostööks ja kokkulepeteks; oskab otsida ja pakkuda abi probleemide lahendamisel;
20. toetab oma suhtumise ja tegutsemisega koolidemokraatiat;
21. tunneb ÜRO lapse õiguste konventsiooni põhimõtteid, nimetab lapse õigusi, tunneb õiguste ja vastutuse tasakaalu.
22. teeb vahet vajadustel, soovidel ja võimalustel;
23. teab, kuidas raha teenitakse ja millest koosneb pere eelarve; oskab kulutusi tähtsuse järjekorda seada, koostada eelarvet oma taskuraha piires ning oma aega planeerida;
24. teab internetipanga ja pangakaardi (PIN-koodi) turvalise kasutamise reegleid;
25. iseloomustab, milliseid isiksuse omadusi, teadmisi ja oskusi eeldavad erinevad elukutsed;
26. selgitab erinevate elukutsete vajalikkust ühiskonnale;
27. oskab tarbijana märgata ja mõista tooteinfot ja tunneb tarbija õigusi.
28. oskab leida teavet oma eesmärkide ja huvide tarbeks, sh kasutab indekseid, sõnastikke, otsingumootoreid ning entsüklopeediat;

29. oskab eristada fakti ja arvamust;
30. oskab oma teadmisi ja seisukohti esitada; loob, kasutab ning jagab infot;
31. väärtustab teiste autorite ja enda tehtud tööd; viitab teiste autorite loomingule; tunneb autorina vastutust oma teose eest, teadvustab autoriõiguste kaitsega seonduvaid probleeme internetis;
32. tunneb interneti võimalusi, kasutamise ohtusid ja informatsioonilise enesemääramise võimalusi;
33. mõistab, et reklaami taga on müügiedu taotlus.

Projektid, praktilised tööd

Kasutatav õppevara

Õppekirjandus (õpikud, töövihikud, õpetaja käsiraamatud jm), kaart, ajakirjanduses ilmunud teemakohased artiklid, teemakohased filmid.

- <http://www.maailmakool.ee>
- <http://www.history.ee/ono/>
- <http://www.ngo.ee/>
- <http://www.nip.ee/>
- <http://www.eesti.ee>
- <http://www.minuraha.ee>
- <http://www.rajaleidja.ee/>
- <http://www.tarbijakaitse.ee/>,
- <http://www.miksike.ee/>
- Riigiasutuste kodulehed (N: Haridus- ja Teadusministeerium <http://www.hm.ee/>, Riigikogu <http://www.riigikogu.ee/>, president <http://www.president.ee/et/jne>).
- Kodaniku käsiraamatud – <http://www.meis.ee/est/raamatukogu/?ID=109&view=view>
- KOV koduleheküljed, kohalikud ajalehed

Ühiskonnaõpetuse nädalatundide jaotumine III kooliastmes

- 9.klassis 2 tundi

Õppeaine kirjeldus III kooliastmes

Põhikooli ühiskonnaõpetusega taotletakse, et õpilane:

1. tunneb huvi ühiskonna probleemide vastu, oskab neid märgata ja uurida ning oma seisukohti ja valikuid põhjendada;
2. oskab tulla toime tänapäeva ühiskonnas, lähtudes üldinimlikest väärtustest;
3. teab, kuidas osaleda poliitika kujundamises ja teostamises nii kohalikul kui ka Eesti riigi tasandil;
4. väärtustab inimõigusi ja demokraatia põhimõtteid, nagu seaduslikkus, vabaduse ja vastutuse seos; arvestab teisi, väärtustab mitmekesisust, panustab ühiskonna jätkusuutlikku arengusse ja sidususse ning seisab vastu kesksete normide rikkumisele; on seaduskuulekas;
5. määratleb ennast ühiskonna liikmena, Eesti, Euroopa ja maailmakodanikuna.

Ühiskonnaõpetusel on oluline koht õpilaste sotsiaalse kompetentsuse kujunemises. Ühiskonnaõpetus aitab õpilasel kujuneda ettevõtlikuks, ennast teostavaks, kaasinimesi arvestavaks, sotsiaalselt pädevaks ja toimetulevaks ühiskonnaliikmeks. Põhikooli ühiskonnaõpetus käsitleb kõige üldisemal kujul ühiskonna toimimist, kodaniku seoseid ühiskonna põhivaldkondadega (majandus, poliitika, õigus), ent ka suhteid teiste sotsiaalsete rühmadega. Kodanikuna mõistetakse demokraatliku ühiskonna liiget, kes suhtleb ühiskonna institutsioonidega vastavalt oma huvidele ja võimalustele.

Kolmandas kooliastmes lisanduvad Eesti riigi funktsioneerimisega seotud institutsioonid. Riigi valitsemisega tutvudes käsitletakse põhiseaduslikke institutsioone, nagu Riigikogu, valitsus, president, kohus, kohalik omavalitsus, riigikontroll, õiguskantsler. Kuna osale õpilastest võib haridustee lõppeda põhikooliga, on enam pööratud tähelepanu poliitika avaldumisele igapäevaelus ning kodaniku rollile poliitikatulemite teadliku tarbijana (nt sotsiaalkaitse süsteemi kasutamine, valla/linna elukorralduses kaasaraäkimine, e-teenuste tarbimine jne).

Majanduse käsitlemine kolmandas kooliastmes keskendub isiklikule majandamisele (ettevõtlikkus, kutsevalik, tulu tööst, eelarve, tarbimine ja toimetulek), ettevõtlusele (ettevõtte, ressursid, tootlikkus, kasum, konkurents), riigi majanduse reguleerimisele (majanduspoliitika, maksud, maksutulude kasutamine riigi arenguks; õigusrikkumisest tulenev kahju riigi majandusele) ja turumajanduse sotsiaalsetele mõjudele (tarbimisühiskond, tööturu tasakaal, varanduslik kihistumine). Ainet käsitletakse võimalikult igapäevaeluga seostatult. Ühiskonnaõpetuse eesmärk on praktiliste ülesannete, probleemide analüüsimise ja ainealaste põhimõistete omandamise kaudu saada tervikpilt ühiskonna toimimisest. Olulisel kohal on igapäevaeluga seonduvate probleemide lahendamine ning asjatundlike otsuste tegemise oskuste omandamine, mis aitab kaasa õpilase toimetulekule ühiskonnas. Nii kujuneb õpilasel tervikpilt ühiskonnast, kus teadvustatakse inimtegevuse ja looduse vastastikust mõju ning väärtustatakse jätkusuutlikku eluviisi.

Läbivad teemad ja ainevaheline lõiming III kooliastmes

Ühiskonnaõpetuse tunnis omandatud teadmised, oskused ja hoiakud seostuvad tihedalt teistes õppeainetes õpituga, olles aluseks elukestvatele õppele. Ühiskonnaõpetusel on tähtis koht õpilaste väärtushinnangute ja hoiakute kujunemises, nagu ettevõtlikkus, seaduste austamine, töökus, sooline võrdõiguslikkus, kodanikualgatus, sotsiaalne õiglus ja kodanike võrdne kohtlemine, inimõiguste austamine, mõistev suhtumine erinevustesse, tauniv suhtumine eelarvamustesse, säästlik suhtumine keskkonda, lugupidav suhtumine teiste rahvaste ja maade kultuuritraditsioonidesse ning soov neid tundma õppida; oma maa kultuuripärandi väärtustamine; teadvustamine, et kõikjal ei elata ühtviisi hästi jne.

Läbivad teemad:

- kultuuriline identiteet
- väärtused ja kõlblus
- kodanikualgatus ja ettevõtlikkus
- teabekeskond

Kogu õppes kasutatakse nüüdisaja tehnoloogilisi vahendeid, sh IKT võimalusi, arvestades kasutatava tarkvara legaalsust, interneti ja IT turvariske ning küberkuritegevust (riigiportaal,

e-teenused, omavalitsus- ja riigiasutuste kodulehed, teabepäring, õigusaktid internetis). Nii omandab õpilane teabe ja tehnoloogia kasutamise oskuse, mille vajadus tänapäeva maailmas pidevalt kasvab.

Lõiming:

- eesti keel – meediatekstide kommenteerimine; suuline ja kirjalik suhtlus; kirjandus viitamisreeglid
- ajalugu – kodaniku mõiste läbi ajaloo. võitlus võrdõiguslikkuse eest; äärmuslikud liikumised, riikluse kujunemine ja areng; kodanikuliikumine; inimõiguste ajalooline areng; demokraatia ja diktatuuri võrdlus; erakondade kujunemine ja roll. kaasaegse majandussüsteemi kujunemine;
- võõrkeeled – erinevad meedia vahendid ja reklaam, kultuuriline mitmekesisus.
- inimeseõpetus – inimestevahelised suhted; erinevad sotsiaalsed grupid; inimene ja sotsiaalne käitumine; turvalisus ja riskikäitumine; grupikuuluvus; edasiõppimine ja kutsevalik, töökohad
- geograafia – erinevad rassid ja rahvad; rahvastiku ränne ja selle põhjused, all rahvastiku paiknemine;
- matemaatika – tulude ja kulude arvutamine, andmete teisendamine. statistilise materjali analüüs;

Hindamine

Hinnatakse nii õpilase teadmisi ja nende rakendamise oskust kui ka üldpädevuste saavutatust, sh. õpioskusi suuliste vastuste (esituste), kirjalike ja/või praktiliste tööde ning praktiliste tegevuste alusel. Aineteadmiste ja -oskuste kõrval antakse hinnanguid ka väärtuselistes ning hoiakulistes küsimustes. Väärtuste ja hoiakute hindamist võimaldavad rollimängud, juhtumianalüüsid ning rühmatöö. Hinnanguid andes ja numbriliselt hinnates võetakse aluseks ainekavaga määratud õpitulemused. Hindamismeetodite valikul arvestatakse õpilaste vanuselisi iseärasusi, individuaalseid võimeid ning valmisolekut ühe või teise tegevusega toime tulla.

Ülesannete täitmisel hinnatakse põhjalikkust ja täpsust. Praktiliste tööde puhul ei hinnata mitte ainult tulemust, vaid ka protsessi käiku: töö planeerimise, teostamise, tulemuste tõlgendamise, järelduste tegemise, põhjendamise ning tulemuste esitamise oskust. Kirjalikke ülesandeid hinnates arvestatakse eelkõige töö sisu, kuid parandatakse ka õigekirjavead, mida hindamisel ei arvestata. Kokkuvõtvaiks hindamiseks kasutatakse arvamislugu ja juhtumianalüüsi, dokumendi, kaardi tundmist, avatud ja etteantud vastustega ülesandeid, mõiste ja selgituse kokkuviimist, teabe tõlkimist teise vormi (graafikust tabelisse vms), info leidmist, kasutamist ja rühmitamist.

Õpitulemuste hindamisel kasutatakse sõnalisi hinnanguid ja numbrilisi hindeid.

Õpitulemused III kooliastme lõpus

Põhikooli lõpetaja:

1. tunneb demokraatia toimimise põhimõtteid ning toob näiteid nende rakendamise kohta; toimib demokraatia põhimõtteid arvestades; on orienteeritud enesearendamisele;

2. määratleb ja tunnetab end oma kogukonna ja Eesti ühiskonna liikmena; on valmis toimima vastutustundliku kodanikuna Eesti Vabariigis, Euroopa Liidus ning maailmas;
3. tunneb ja järgib inimõigusi, märkab nende rikkumist ning tegutseb inimõiguste kaitsel; tunnustab erinevaid inimrühmi võrdselt väärtuslikuna ning käitub sallivalt;
4. tunneb Eesti riigi põhiseadust ja ülesehitust ning halduskorraldust; oskab suhelda riigi- ja omavalitsusasutustega; oskab leida ja kasutada vajalikku õigusakti; järgib seadusi; kasutab kodanikuühiskonna tegutsemisvõimalusi; selgitab näidete kaudu vabaühenduste toimimise põhimõtteid ja eesmärke;
5. tunneb Euroopa Liidu ülesehitust, väärtusi ning nimetab liikmesriike; nimetab teisi rahvusvahelisi organisatsioone ja selgitab nende tegevuse eesmärke;
6. selgitab tänapäeva turumajanduse põhimõtteid, üksikisiku, ettevõtja ja riigi rolli majanduses; mõistab riigi ja turu vahet, teab, mis on avalik ja erasektor; tunneb maksustamise eesmärke ning üksikisiku õigusi ja kohustusi seoses maksudega;
7. hindab oma võimalusi, õigusi ning vastutust ettevõtjana ja tööturu osalisena, kavandab oma karjääri, teeb otsuseid enda suutlikkust ja ressursse adekvaatselt analüüsides ning tegevuse tagajärgi prognoosides;
8. hindab ressursside piisavust ning tarbib säästlikult; tunneb oma õigusi ja vastutust tarbijana;
9. analüüsib kriitiliselt infokeskkonda, arvestades autoriõiguste kaitsel; oskab leida vajalikku teavet ja vahendeid; kasutab lihtsamaid uurimismeetodeid;
10. teab, mis on üleilmastumine ja toob näiteid üleilmastumise mõjudest majandusele, kultuurile, keskkonnale jne.

Õppeaine sisu 9. klassis

Ajakirjanduse roll ühiskonnas: informeerimine, tähelepanu juhtimine probleemidele, avaliku arvamuse kujundamine, meelelahutus jne. Kommunikatsioonieetika, avaliku ja eraelu piir; suhtlemiskultuur. Turunduskommunikatsioon, selle funktsioon ja liigid: valimisreklaam, sotsiaalreklaam, kommertsreklaam jne. Meediamajanduse põhitõed (sisu ja reklaami vahet, tulud ja kulud meedias). Autoriõigused ja -vastutus, teoste kasutamine: viitamine, tsiteerimine, üles- ja allalaadimine. Plagieerimine. Teabe tõlgendamine ja kriitiline analüüs; fakti ja arvamuse eristamine.

Sotsiaalsed rühmad ühiskonnas: soolised, ealised, rahvuslikud, usulised, varanduslikud, regionaalsed jm. Sotsiaalne kihistumine ja selle põhjused. Sotsiaalne sidusus. Sotsiaalne tõrjutus. Sotsiaalne õiglus ja võrdõiguslikkus. Solidaarsus. Väärtused ja identiteedid. Mitmekultuuriline ühiskond ja selle võimalused ning probleemid.

Avalik sektor ja selle institutsioonid (riigiasutused, kohalik omavalitsus, avalik-õiguslikud asutused). Erasektor kui kasumile suunatud sektor. Kolmas sektor kui mittetulundussektor. Sihtasutused, heategevus, vabatahtlik töö, kodanikualgatused. Inimõigused meie igapäevaelus, riigi ja üksikisiku roll nende tagamisel. Põhiõigused; sotsiaal-majanduslikud, poliitilised ja kultuurilised õigused. Lapse õigused, kohustused ja vastutus. Lastekaitse rahvusvahelised probleemid. Inimkaubandus, tööorjus, seksuaalne eksploatatsioon jm. UNICEFi tegevus.

Demokraatliku ja mittedemokraatliku ühiskonna erinevused. Demokraatliku valitsemise põhijooned: võimuorganite valitavus ja aruandlus, võimude lahusus ja tasakaal.

Õigusriik. Kodanikuvabadused ja -õigused. Põhiseadus. Põhiseaduslikud institutsioonid. Riigikogu koosseis ja ülesanded. Valitsuse moodustamine ja ülesanded. Vabariigi President. Kontrollorganid: õiguskantsler, riigikontroll. Kohus. Kohalik omavalitsus. Õigussüsteem: Eesti kohtusüsteem. Õigusaktide kasutamine. Alaealiste õiguslik vastutus. Kodakondsus. Eesti kodakondsuse saamise tingimused. Kodanikuõigused ja -kohustused. Euroopa Liidu liikmesriikide kodanikud, kodakondsuseta isikud ning kolmandate riikide kodanikud, nende õigused ja kohustused Eestis.

Erakonnad. Erakonna ülesanded demokraatlikus riigis. Eesti parlamendierakonnad. Valimised. Valimiste üldine protseduur. Kandidaadid ehk valitavad ja hääletajad ehk valijad; nende rollid. Valimiskampaania. Teadlik hääletamine. Eesti Euroopa Liidu liikmena. Eesti rahvusvahelistes organisatsioonides. Kodanikuühiskonna olemus ja põhijooned. Vabaühendused ja MTÜd. Kirik ja usuühendused. Kodanikuosalus ja kodanikualgatus. Kodanikuajakirjandus. Vabatahtlik tegevus, kaasatus ühendustesse ja organisatsioonidesse. Noorte osalusvõimalused. Õpilasmavalitsus ja õpilasorganisatsioonid. Noorteprojektid. Käitumine kriisioludes.

Turumajanduse põhijooned. Nõudmine ja pakkumine. Konkurents. Tootlikkus ja kasum. Ettevõtluse vormid: AS, OÜ, FIE. Ettevõtluse roll ühiskonnas. Ressursside jagunemine maailmas. Riigi roll majanduses: planeerimine ja regulatsioon. Riigieelarve. Maksud, maksustamise põhimõtted. Tulude ümberjagamine. Ühishüved ja sotsiaalne turvalisus. Aus maksumaksmine. Sotsiaaltoetused ja sotsiaalkindlustus. Tööturg. Tööturu mõiste. Tööandja ja töövõtja rollid töösuhetes. Tööõigus. Hõivepoliitika, tööturu meetmed tööandjatele ja töötajatele. Erinevast soost, erineva haridustaseme ning töö- ja erialase ettevalmistusega inimesed tööturul. Isiklik majanduslik toimetulek. Eesmärkide püstitamine ja ressurside hindamine. Palk ja palgaläbirääkimised. Isiklik eelarve. Elukestva õppe tähtsus pikaajalises toimetulekus. Säästmine ja investeerimine. Laenamine. Tarbijakäitumine, säästlik ja õiglane tarbimine. Tarbijakaitse kaupade ja teenuste turul. Tootemärgistused. Isiklik ettevõtlus.

Õpitulemused 9. klassi lõpus

Õpilane:

1. orienteerub infokeskkonnas, suudab infot kriitiliselt hinnata ja kasutada;
2. teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid *avalik arvamus, avalik elu, eraelu, ajakirjandusvabadus, ajakirjanduseetika, autoriõigus, autorivastutus, reklaam ja plagiaat; sotsiaalsed erinevused, sotsiaalne kihistumine, sotsiaalne sidusus, sotsiaalne tõrjutus, identiteet, mitmekultuurilisus; avalik sektor, riigiasutus, avalik-õiguslik asutus, erasektor, eraettevõtte, mittetulundussektor, sihtasutus; inimõigused, põhiõigused, sotsiaalmajanduslikud õigused, poliitilised õigused, kultuurilised õigused; demokraatia, autokraatia, totalitarism; võimude lahusus ja tasakaal, õigusriik, kodanikuõigused, kodanikuvabadused, kodanikuühiskond, kodanikualgatus; põhiseadus, põhiseaduslik institutsioon, põhiseaduslikud õigused, seadusandlik võim, opositsioon, koalitsioon, täidesaatev võim, president, õiguskantsler, riigikontroll, kohalik omavalitsus (KOV), kohus, õigusakt; erakond, valimised, kodakondsus, kodanik, alaline elanik; kodanikuühiskond, vabariik, kodanikuosalus, kodanikualgatus; turumajandus, turg ja turusuhted, nõudmine, pakkumine, konkurents, tootlikkus, kasum, riigieelarve, riiklikud ja kohalikud maksud, ühishüve, sotsiaalne turvalisus, vaesus, sotsiaalkindlustus, sotsiaaltoetus, tööturg, bruto- ja netopalk, laen, investering, tarbijakaitse;*

3. mõistab ajakirjanduses käsitletavaid probleeme; kasutab lihtsamaid uurimismeetodeid probleemide kirjeldamiseks;
4. tunneb ja austab autori õigusi ning vastutust; viitab ja tsiteerib nõuetekohaselt.
5. märkab erinevusi sotsiaalsete rühmade vahel ja mõistab nende põhjusi;
6. väärtustab sotsiaalset õiglust ja sidusust;
7. väärtustab soolist võrdõiguslikkust;
8. mõistab kultuuride erinevusi ja oskab suhelda teiste kultuuride esindajatega.
9. selgitab ühiskonna sektorite spetsiifikat ja rolli ühiskonnas;
10. teab sotsiaalse ettevõtluse ja vabatahtliku töö võimalusi.
11. tunneb inimõigusi ja lastekaitse põhimõtteid, märkab nende rikkumist (sh vägivald, kuritarvitamine, inimkaubandus jm); tunneb õiguste ja kohustuste, vabaduse ja vastutuse seost;
12. tunneb riske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust otsida abi.
13. selgitab demokraatia põhimõtteid ning nende rakendamist riigivalitsemises;
14. väärtustab demokraatlikke vabadusi ja tunneb demokraatlikus ühiskonnas kehtivaid reegleid (nt pluralismi, kaasamist, vähemusega arvestamist, igäihe võrdsust seaduse ees); käitub demokraatia põhimõtete järgi;
15. oskab vahet teha demokraatial ja autokraatial, tunneb ja selgitab demokraatliku, autoritaarse ja totalitaarse ühiskonna põhijooni ja annab neile hinnangu;
16. selgitab õigusriigi toimimise põhimõtteid.
17. tunneb ja oskab kasutada Eesti Vabariigi põhiseadust ning iseloomustab Eesti riigi poliitilist ja halduskorraldust (kaart);
18. mõistab seaduste järgimise vajadust ja seaduste eiramise tagajärgi ning teab, kuhu oma õiguste kaitseks pöörduda. Oskab leida vajalikku õigusakti, kasutada elektroonilist Riigi Teatajat (eRT);
19. suhtleb riigi- ja omavalitsusasutustega, sh riigi- ja omavalitsusasutuste portaale kasutades;
20. tunneb kodanikuõigusi ja -kohustusi; väärtustab Eesti Vabariigi ja Euroopa Liidu kodakondsust;
21. selgitab valimiste üldiseid põhimõtteid, kujundab oma põhjendatud seisukoha valijana;
22. teab peamisi rahvusvahelisi organisatsioone, mille liige Eesti on; nimetab Eesti parlamendierakondi; teab Euroopa Liidu liikmesusest tulenevaid õigusi, võimalusi ja kohustusi. mõistab kodanikuühiskonna ja vabaühenduste toimimise põhimõtteid ja eesmärgi; iseloomustab kodanikuühiskonna rolli demokraatia tagamisel;
23. oskab kasutada tegutsemisvõimalusi kodanikuühiskonnas; analüüsib probleeme ning pakub lahendusi;
24. algatab ja toetab koostööd ühiste eesmärkide püstitamisel ja elluviimisel.
25. tunneb erineva haridusega inimeste võimalusi tööturul; teab, mida tähendab olla omanik, ettevõtja, tööandja, töövõtja, töötu;
26. analüüsib ja hindab oma huve, võimeid ja võimalusi edasiõppimise ja karjääri planeerimisel;
27. tunneb eelarve koostamise põhimõtteid; oskab arvutada netopalka;
28. tunneb oma õigusi ja vastutust tarbijana ning tarbib säästlikult;
29. iseloomustab tänapäeva turumajanduse põhimõtteid, ettevõtluse ja riigi rolli majanduses;
30. selgitab maksustamise eesmärgi, teab Eestis kehtivaid makse, üksikisiku õigusi ja kohustusi seoses maksudega.

Kasutatav õppevara

- Eesti Vabariigi poliitiline kaart;
- Euroopa poliitiline kaart;
- Eesti Vabariigi põhiseadus (iga õpilase jaoks);
- ÜRO inimõiguste ülddeklaratsioon (soovitavalt 2-3 õpilase peale üks eksemplar);
- ÜRO lapse õiguste konventsioon (soovitavalt 2-3 õpilase peale üks eksemplar);
- õppeotstarbelised DVD-d, CD-d;
- Kodaniku käsiraamatud – <http://www.meis.ee/est/raamatukogu/?ID=109&view=view>, „Inimene ja ühiskond: Ühiskonnaõpetuse õppematerjal” 2006. Suvekooli materjalid: Ühiskonnaõpetuse õpetajate suvekool, Narva-Jõesuu, 26.-29. juuni 2007. <http://www.maailmakool.ee>
- <http://www.history.ee/ono/>
- <http://www.ngo.ee/>
- <http://www.nip.ee/>
- <http://www.eesti.ee>
- <http://www.minuraha.ee>
- <http://www.rajaleidja.ee/>
- <http://www.tarbijakaitse.ee/>,
- <http://www.miksike.ee/>
- Riigiasutuste kodulehed (N: Haridus- ja Teadusministeerium <http://www.hm.ee/>, Riigikogu <http://www.riigikogu.ee/>, president [http://www.president.ee/et/ jne](http://www.president.ee/et/jne)).